

Landsbygdsutveckling och hästnäringen

En fallstudie av Vellinge ridstigsprojekt, från teori till handling

Anneli Bylander

Självständigt arbete vid LTJ- fakulteten
Landskapsarkitektprogrammet
SLU Alnarp, 2010

Sveriges
lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp 2010

Titel: Landsbygdsutveckling och hästnäringen
- En fallstudie av Vellinge ridstigsprojekt, från teori till handling

Rural development and the equine industry
- A study of a real life project, from theory to action

Författare: Anneli Bylander

Handledare: Anna Peterson (Landskapsarkitektur, LTJ, SLU Alnarp)

Biträdande handledare: Hanna Elgåker, (Lantbrukets byggnadsteknik, LTJ, SLU Alnarp)

Examinator: Mattias Qviström (Landskapsarkitektur, LTJ, SLU Alnarp)

Biträdande examinator: Ingrid Sarlöv-Herlin (Landskapsarkitektur, LTJ, SLU Alnarp)

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, 30 hp

Huvudämne: Landskapsplanering

Nivå: Avancerad E

Kurskod: EX0545

Foton och bildmaterial: Författarens där inget annat anges

Nyckelord: Landsbygdsutveckling, Häst, Hästnäring, Planering, Leader, Ridstigar, Konflikter

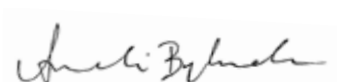
FÖRORD

Denna rapport är ett resultat av ett självständigt arbete inom landskapsarkitekturprogrammet vid Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp. Arbetet ämnar undersöka hästnäringens påverkan på landsbygdsutvecklingen och genom en fallstudie av Vellinge ridstigsprojekt utforska möjligheten att genom lokalt initiativ och engagemang förbättra tillgängligheten för ryttare i starkt jordbruksdominerade områden.

Idén bakom fallstudien kommer från ett förslag till examensarbete inskickat till universitetet av Andreas Frostensson på Vellinge kommun. Anledningen till att jag valde att skriva om just detta ämne var mitt intresse för landsbygdsutvecklingsfrågor och viljan att skaffa mig en djupare förståelse för problematiken bakom landsbygdsutvecklingen, och då främst för hästnäringens betydelse för denna. Jag tycker att det är viktigt att studera hästnäringen ur ett större perspektiv eftersom det är en växande fråga som i allt större grad påverkar landsbygden och dess framtida utveckling. Genom detta arbete vill jag både bredda mitt eget kunnande och framhålla ett ämne som alltså börjar bli allt mer aktuellt i den kommunala och regionala samhällsplaneringen. Arbetet riktar sig därav till kommuner och övriga som är intresserade av att få en insyn i ämnet och ta lärdom av hur man gått tillväga i Vellinge för att gå från teori till handling.

Jag skulle vilja rikta ett stort tack till mina handledare Anna Peterson och Hanna Elgåker för allt stöd, engagemang och ovärderliga tips ni har gett under arbetets gång. Sist men inte minst skulle jag vilja tacka alla informanter för att ni ställt upp på intervjuerna. Framför allt vill jag tacka Vellinge ridstigsförening som välkomnat mig och delgett mig av sina upplevelser av att driva ridstigsprojektet.

/Anneli Bylander Juni 2010

SAMMANFATTNING

Sveriges landsbygd har länge präglats av följderna av en ökande urbanisering. Förändringar i samhället har bland annat gjort att jord- och skogsbruket har rationaliserats och människorna har sökt sig till städerna för att finna arbete och utbildning. Nu finns det dock tecken på att trenden med landsbygdens avbefolkning har börjat vända i och med att fokus har flyttats från enbart produktion till att även inbegripa rekreation.

I takt med att vi gått från att ha ett produktionslandskap till att mer och mer få ett rekreationslandskap har även användningen av hästen förändrats. Från att förr främst ha varit ett nyttodjur för transport och användning inom jord- och skogsbruket har hästen blivit en älskad kamrat för rekreation och sport.

Hästnäringen är en näring som i mångt och mycket speglar den utveckling vi kan se i speciellt den tätortsnära landsbygden. Det är en växande näring som genom sin påverkan på bland annat jordbruksverksamhet, sport, rekreation, kulturarv, landskapsbild, lokalt företagande och en regional planering främjar det multifunktionella landskapet och därigenom landsbygdsutvecklingen. Därav utgör den ett gott exempel att studera för att få en bredare bild av hur landsbygdsutvecklingen ser ut i dag och för att nå en hållbar framtida utveckling.

Som ett led i att främja en hållbar utveckling av den svenska landsbygden har Sverige i samarbete med EU tagit fram landsbygdsprogrammet som ska hjälpa till att nå målen med EU:s gemensamma landsbygdspolitik. I landsbygdsprogrammet ingår bland annat Leader som ett viktigt instrument. Leader är en metod för landsbygdsutveckling där man utgår från de lokala behoven och förutsättningarna för att nå en hållbar utveckling. Genom Leader är det möjligt att söka stöd för att driva projekt som utvecklar den egna hembygden.

I enlighet med den trend som råder i Sverige likt många andra länder i Europa och västvärden stiger intresset för hästnäringen stadigt. Som ett led i detta ökar antalet hästar och den ökande exploateringen av jordbrukslandskapet skapar nya behov av rekreativa stråk. Ett problem som följer med detta behov är hur man planerar för ridstigar i ett intensivt odlad jordbrukslandskap där mötet mellan hästhållning och jordbruk kantas av konflikter och där planeringen idag inte har en naturlig del av utvecklingsarbetet. I Vellinge kommun har man för att undvika konflikter mellan ryttere och lantbrukare,

med stöd genom Leader och i samarbete med den för ändamålet startade ridstigsföreningen, utvecklat en ny arbetsmodell för att tillmötesgå behovet av rid- och vandringsleder.

Denna rapport belyser ett ämne inom vilket tidigare studier är begränsade men som har blivit allt mer aktuellt i och med den ökande hästnäringen. I en litteraturstudie undersöks hästnäringens påverkan på landsbygdens utveckling i stort för att sedan övergå i en fallstudie av Vellinge ridstigsprojekt. Fallstudien är tänkt att utvärdera ett projekt i vilket man utgår från ett lokalt initiativ och engagemang för att utveckla den egna hembygden. De genomförda intervjuerna visar bland annat på vikten av att jobba just utifrån ett underifrånperspektiv, men även på ett behov av koordinering uppifrån.

ABSTRACT

The urbanization process has for a long time been affecting the rural areas of the Swedish landscape. Changes in society have made the agricultural- and forest industries become rationalized, and people are in a higher degree moving to the cities for labor and education. As the focus in the rural areas changes from only production toward also including recreation the tendency of decreasing inhabitant number have started to turn.

The rural areas have gone from being a productional landscape toward a more recreational landscape and in the same time the usage of horses have gone from a productional towards a recreational. Earlier the horse was used as a helpful working tool, while today it is a beloved friend for recreation and sports.

The equine industry is an industry that in many ways reflects the development in the peri-urban countryside. It is a growing industry that supports a multifunctional land use as it affects the agricultural industry, recreation, sports, landscape scenery, cultural heritage and local enterprises. This also makes it a good example to study to get a wider perspective of the rural development and how to reach a sustainable development.

To support a sustainable development of the rural areas and to reach the mutual goals of the rural politics, Sweden has developed a program called "Landsbygdsprogrammet". This has been done in collaboration with EU and in this program Leader is an important instrument. Leader is a method to reach rural development by working with local needs and conditions. It is a system for applying for economical support to develop the own home district.

The growing interest of keeping horses is a trend that you can find in Sweden as well as other European and high developed countries. The number of horses is growing and the exploitation of farmland creates new needs of recreational passages.

Today there often are conflicts between farmers and horse keepers, due to the occurrence of prohibited riding on farmland. As a result of this and the insufficient planning system for the rural areas, Vellinge municipality have been trying to meet the needs of riding paths by developing a new method to get accessibility to privately owned land.

This report puts light on a topic that haven't been explored that much, but due to the growth in the equine industry have got a higher importance. The equine industries affect on the rural development is investigated in a literature study. After that a case study of the riding path project in Vellinge have been carried through, showing that it is of big importance to work from a bottom up perspective but also that there is a need of coordination from the top.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning

Mål & syfte.....	8
Centrala begrepp.....	9

Metod & Material

Litteraturstudier.....	10
Intervjuer.....	10
Metodanalys.....	11
Avgränsning.....	11
Disposition.....	11

Landsbygdens utveckling

Från produktion till rekreation.....	13
Tillgänglighet till och på landsbygden.....	16
Intressekonflikter.....	18
För en hållbar utveckling.....	20
Landsbygden i planeringen.....	22

Hästnäringens påverkan på landsbygdsutvecklingen

En växande näring.....	25
------------------------	----

Analys

Landsbygdsutveckling och hästnäringen.....	31
Ökad tillgänglighet genom ridstigar.....	33

Fallstudie

Ridstigar i Vellinge.....	35
- Genomförandeprocess.....	38
- Utvärdering.....	40

Diskussion.....

	45
--	----

Slutsats.....

	49
--	----

Referenser.....

	51
--	----

Bilaga 1 Frågeformulär.....

	55
--	----

INLEDNING

Mål & Syfte

Syftet med detta arbete är att ta ett konkret exempel, vilket i detta fall är Vellinge ridstigsprojekt och lyfta upp det i den allmänna diskussionen om landsbygdsutveckling. Därigenom kan man studera hur de använda strategierna fungerar i praktiken. Det studerade projektet är ett exempel på leaderprojekt i vilket man använder sig av ett underifrånperspektiv. Ett av målen med fallstudien är att undersöka hur just underifrånperspektivet fungerar som metod och hur processen kring detta ser ut i det specifika projektet.

Målet med arbetet i sin helhet har varit att få svar på följande frågeställningar:

- *Hur påverkar hästnäringen landsbygdens utveckling?*
- *Hur fungerar underifrånperspektivet som metod vid utvecklingsarbete?*

Centrala begrepp

Då några av de begrepp som används i denna rapport inte har någon fastställd definition följer här för rapporten gällande begreppsförklaringar.

Landsbygd

Idag finns ett antal olika definitioner av vad som räknas som landsbygd respektive glesbygd. Definitionerna varierar bland annat beroende på syftet med avgränsningen. Den av Glesbygdsverket fastställda och för denna rapport gällande definitionen för landsbygd, tätortsnära landsbygd och glesbygd baseras på tillgängligheten till tätort med mer än 3000 invånare. Enligt denna definition bor 22% av Sveriges befolkning på landsbygden, där landsbygd avser område utanför tätort med mer än 3 000 invånare. De allra flesta av dessa bor i tätortsnära landsbygd och endast 2 procent av Sveriges befolkning bor i vad som definieras som glesbygd. (Glesbygdsverket, 2008)

Tätortsnära landsbygd

Område som ligger inom 5-45 min bilväg från tätort med mer än 3000 invånare (Glesbygdsverket, 2008).

Glesbygd

Område med mer än 45 minuters bilresa till tätort med mer än 3 000 invånare (Glesbygdsverket, 2008).

Hållbar utveckling

Det finns idag ingen entydig definition på vad hållbar utveckling är. Olika försök har gjorts för att konkretisera det. I grunden handlar det om att arbetet för hållbar utveckling är en process som omfattar sociala, ekologiska och ekonomiska aspekter och där helhetssyn, dialog och kritiskt tänkande är viktiga grunder. (Lunds universitet, elekt.)

Detta arbete följer Brundtlandkommissionens definition från 1987, där begreppet hållbar utveckling beskrivs som "en utveckling som tillfredställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredställa sina behov" (Naturvårdsverket 1, elekt.).

Underifrånperspektiv

Begreppet underifrånperspektiv används i detta arbete för att beskriva ett möjligt förhållande mellan medborgare och kommun. Ett underifrånperspektiv

kan handla om att i bland annat planeringsfrågor utgå ifrån ett medborgarperspektiv och de lokala behov och förutsättningar som finns för att komma till ett beslut. På detta sätt har medborgaren möjlighet att påverka beslutsfattandet.

Multifunktionalitet

Begreppet multifunktionalitet är ett brett begrepp som kan användas i olika sammanhang och som ofta förknippas med hållbar utveckling. I detta arbete används dock multifunktionalitet enbart som begrepp för något med många funktioner utan att därmed lägga någon värdering i begreppet som hållbart eller icke hållbart.

Hästnäring

Det finns ingen vedertagen definition av vad som räknas som hästnäring. Den definition som används i detta arbete är hämtad från rapporten *Hästens samhällsekonomiska betydelse* där man ser den Svenska hästnäringen som "[...] näringsverksamheter med inriktning på varor och tjänster till hästar, hästägare och hästrelaterad verksamhet". (Johansson et al., 2004. sid. 7)

Ridstig

En ej anlagd stig avsedd för ridning.

Ridled

Ridleder är stråk som går från en punkt till en annan och är avsedda att öka möjligheten till turimsinriktad hästverksamhet. Leden kan bestå av en ridväg eller ridstig, där ridvägen är en anlagd väg avsedd för ridning.

Ridslinga

Ordet ridslinga avser ett mindre ridstråk, som i första hand är tänkt att styra lokala ryttere att rida utmed markerade vägar och stigar (LRF 1, elekt.). Till skillnad från ridleder som leder från en punkt till en annan gör en ridslinga det möjligt att rida en runda utan att vända tillbaka. En ridslinga kan likt ridleden bestå av en anlagd ridväg eller en naturligt upptrampad ridstig.

METOD & MATERIAL

För att nå målen med arbetet valde jag att använda mig av litteraturstudier och en fallstudie med intervjuer som huvudsaklig genomförandemetod. Litteraturstudierna gav bakgrundskunskap till ämnet och intervjuerna möjliggjorde insyn i genomförandet av det studerade ridstigsprojektet. Därutöver deltog jag även i ett styrelsemöte för ridstigsföreningen, på en regional ridstigsträff anordnad av föreningen *Hästen i Skåne* samt vid invigningen av ridstigssystemet. Dessa deltagandeobservationer gav en första inblick i situationen vad gäller bildandet av ridstigar i Skåne, men även för ridstigsprojektet som sådant.

Litteraturstudier

Tillgängligheten till "hästrapporter" skrivna av olika kommuner är väldigt stor och kvaliteten på dessa är varierande. Många av rapporterna saknar också djupgående substans för det ämne som behandlas i detta arbete. Jag har därför försökt avgränsa mig till litteratur inom landsbygdsutveckling och hästnäringens påverkan, tillgänglighet, planering, landsbygdsstrukturer samt litteratur som beskriver olika stödprogram för att främja landsbygdsutvecklingen. Genom litteraturstudien har jag försökt att ge en bakgrund till landsbygds utveckling och de strukturer som lett till denna. Då fallstudien till viss del behandlar tillgänglighet kopplat till förhållandena i sydvästra Skåne samt övrig fulläkersbygd har jag fokuserat på rapporter med anknytning till Skåne, men även på utländsk litteratur från länder med liknande landskapsförhållanden. Detta beror på att tillgängligheten i den svenska fulläkersbygden stämmer väl överrens med förhållandena i till exempel Danmark och Tyskland.

Fallstudie med Intervjuer

Fallstudien av Vellinge ridstigsprojekt har utförts genom deltagandeobservation, studie av projektbeskrivning samt intervjuer. Kvalitativa intervjuer genomfördes med ett antal i projektet involverade personer för att skapa en så tydlig bild som möjligt av Vellingeprojektets förfarande och dess effekter. Det är i huvudsak personer som är eller har varit drivande inom projektet, men även andra berörda så som hästägare, markägare och anställda inom Vellinge kommun samt Leader Söderslätt.

De kvalitativa intervjuerna har haft en låg grad av standardisering, vilket innebär att intervjutillfällena kan skilja sig från gång till gång och att eventuella följdfrågor kan formuleras utifrån det givna svaret. Intervjuerna var även av informell karaktär och med öppna svarsmöjligheter, vilket gjorde att variationsmöjligheten var stor. Till skillnad från en kvantitativ intervju med hög grad av standardisering

gör detta att man kan få en bredare och mer heltäckande bild. (Trost,1997) Syftet med intervjuerna var således inte att samla in data eller jämföra informationen på något annat vis, utan syftade till att ge en bild av hur projektet fungerat och hur de inblandade upplevt dess process.

Av de sju genomförda intervjuerna genomfördes fem av dessa på avtalad tid hemma hos respektive informant. De resterande två genomfördes på grund av svårigheter att stämman för mötesomtelefonintervjuer. Med informanternas medgivande bandades intervjuerna med hjälp av en mp3-spelare. Detta gjordes för att lättare kunna bearbeta materialet och därigenom minska risken för feltolkningar. Jag har valt att inte transkribera svaren från intervjuerna, då den exakta ordalydelsen inte är av samma intresse som den helhetsbild informationen ger sammantaget. I samtliga fall utgick intervjuerna från ett i förväg upprättat frågeformulär. Frågeformulären bestod både av ett antal generella frågor och av ett antal kategorispecifika frågor som anpassats efter vilken kategori informanten tillhörde (se bilaga). De kategorier som behandlades var styrelsemedlemmar, markägare och näringsidkare/företagare. För att på ett tydligt sätt kunna återge den information som intervjuerna gav, kategoriserades den under rubriker som också baserades på den givna informationen.

Urval av intervjupersoner

Intervjuerna har utförts på sju olika personer som alla är kopplade till ridstigsprojektet på ett eller annat vis. För att få ett så brett och mångsidigt perspektiv som möjligt har jag försökt få en stor spridning på informanterna. Jag har därav intervjuat tre styrelsemedlemmar, varav en är initiativtagaren till projektet och driver en kommersiell hästverksamhet. Bland de två övriga är en ansvarig för leaderansökan och den andra är markägare. Utöver dessa har jag även intervjuat en markägare som arrenderar ut mark, en markägare som bedriver kommersiell verksamhet inom landsbygdsturism, verksamhetsledaren för Leader Söderslätt samt en kontaktperson från Vellinge kommun som varit projektansvarig för markarbetena men även haft en roll som föreningens bollplank.

Tanken var från början att även intervjuar ryttare som nyttjar ridstigssystemet. Då ridstigsföreningen vid tiden för intervjuerna inte hade några registrerade medlemmar får detta överlåtas till framtida studier. Kategorin ryttare har dock på sätt och vis täckts indirekt då två av de intervjuade styrelsemedlemmarna även faller under denna kategori. Jag planerade också att intervjuar både markägare som är positivt respektive negativt inställda till projektet. Då man från föreningens håll hoppas att de som idag är negativt inställda ska ändra sig när de ser att projektet fungerar, ville man inte riskera detta genom att störa dem med frågor angående deras nuvarande inställning till frågan. Så av

hänsyn till projektet och föreningens vilja har jag därför valt att inte intervjua någon markägare med negativ åskådning. Då de intervjuade berättat om hur andra människor ställt sig i frågan tror jag dock inte att detta är något större problem. De utförda intervjuerna har alltså trots att jag valt att avstå från några intervjuer gett en relativt klar bild av de anledningar som finns till varför vissa valt att avstå från att avvara mark för bildande av ridstigar.

Metodanalys

Litteraturstudierna har gett en teoretisk bakgrund till fallstudien samtidigt som den förankrar den i en bredare samhällsfråga, nämligen hur hästnäringen kan påverka landsbygdsutvecklingen. Intervjuerna var en förutsättning för fallstudien och gjorde att utvärderingen av ridstigsprojektet blev mer nyanserat än det troligtvis hade blivit genom enbart litteraturstudier eller enkäter. Resultatet av intervjuerna speglar till viss del urvalet av informanter, vilket kan ha gjort utvärderingen något nyanserad. Urvalet av informanter kan alltså ha gjort att studien inte till fullo återger hela bilden. Även om intervjuerna var kvalitativa och det inte var mängden svar som utgjorde resultatet så kan en större bredd av informanter ha gett arbetet fler dimensioner. Frågeformuläret var till stor hjälp vid intervjuerna och resulterade i regel till uttömmande svar, vilket också gjorde att formuleringen av följdfrågor blev begränsad. Vad gäller de deltagandeobservationer jag gjort, så har dessa inte varit någon förutsättning för att genomföra studien, men gott nog ett positivt inslag som gett mig större förståelse och hjälpt arbetet framåt. Båda deltagandeobservationerna gjordes i ett tidigt skede av arbetet, kanske hade ridvägsträffen kunnat bidra mer till arbetet om jag hade kommit längre i intervjuarbetet, eftersom jag då bättre hade kunnat jämföra Vellinges arbetsmodell med övriga deltagares erfarenheter. I det stora hela så tror jag dock att valet av metoder varit rätt för genomförandet av denna typ av studie.

Avgränsning

Då landsbygdsutveckling är ett väldigt omfattande ämne har jag valt att genom fallstudien begränsa mig till utveckling rörande markanvändning för att öka tillgängligheten för ridning i landsbygdsområden.

Fallstudien är genomförd i Vellinge och är förankrat i ett starkt jordbruksdominerat område. Detta gör att även arbetet till viss del är kopplat till denna landskapskaraktär. Fallstudien avgränsar därmed arbetet till att behandla förhållandena i Söderslätt specifikt och den svenska fulläkersbygden mer generellt.

Disposition

Denna rapport består av två delar, där den första innehåller en bakgrund till ämnet och den andra resultatet av en fallstudie av Vellinge ridstigsprojekt; ett projekt där man gått från teori till handling för att främja utvecklingen av den lokala hästnäringen. I bakgrunden diskuteras landsbygdsutveckling ur ett generellt perspektiv, men med en vinkling mot det skånska slättlandskapet för att få en bättre koppling till det landsbygdslandskap fallstudien bottenar i. För att ge struktur till arbetet behandlas landsbygdsutveckling i stort och hästnäringen specifikt med exemplet Vellinge ridstigsprojekt.

För att ge en tydligare bild av rapportens struktur följer här en kort presentation av dess olika delar.

Landsbygdens utveckling: Teoretisk bakgrund till landsbygdens utveckling ur ett generellt perspektiv men med avgränsning mot markanvändning och tillgänglighet. Denna del baseras på litteraturstudier och behandlar huvudämnena; produktion och rekreation, tillgänglighet, intressekonflikter, hållbar utveckling och planering.

Hästnäringens påverkan på landsbygdsutvecklingen: Teoretisk bakgrund som sätter hästnäringen i ett landsbygdssammanhang. Även denna del är baserad på litteraturstudier och utgår ifrån samma huvudämnen som förgående del.

Landsbygdsutveckling och hästnäringen: Analys av resultatet från litteraturstudierna. Denna korta analys är en reflektion över den presenterade litteraturstudien.

Ökad tillgänglighet genom ridstigar: Analys av resultatet från litteraturstudierna och hästnäringens behov av tillgänglighet och ridstigar. Denna analys avser att koppla teorin till den därefter kommande fallstudien.

Ridstigar i Vellinge: Fallstudie av Vellinge ridstigsprojekt. Denna del är baserad på intervjuer och är uppdelad i två huvuddelar. Den första beskriver projektets genomförandeprocess och den andra är en utvärdering av projektet.

Diskussion: Diskussion utifrån fallstudiens resultat kopplat till den teoretiska bakgrunden. Diskussionen följer likt litteraturstudien huvudrubrikerna produktion och rekreation, tillgänglighet, intressekonflikter, hållbarhet och planering.

Slutsatser: Slutsatser av arbetet.

Landsbygdens utveckling

Från produktion till rekreation

Begreppet landsbygd är kopplat till mänskliga strukturer och aktiviteter (Reiter, 2009). Strukturer som tidigare grundade sig i produktion, men idag har gått allt mer mot att även inbegripa rekreation.

Majoriteten av Sveriges befolkning levde förr på landsbygden och försörjde sig på skogs- och jordbruket. Med en början i sent 1700-tal skedde de förändringar som starkt kom att påverka landsbygdens utveckling. Tre stora skiftesreformer genomfördes med syftet att rationalisera jordbruket, och genom en ökad jordbruksproduktion säkerställa landets försörjning av livsmedel. Storskiftet, Enskiftet och Laga skiftet utfördes stegvis under en längre period mellan ungefär 1780- och 1830-tal. Utöver jordbruksskiftena kom det under 1800- och 1900-talet uppfinningar som starkt påverkade brukningssättet. Med hjälp av maskiner och redskap kunde allt större markarealer brukas med mindre arbetsinsats. Det avsevärt effektiviserade jordbruket och den under perioden ökande befolkningen gjorde att arbetslösheten på landsbygden blev stor. Många sökte sig därför till de växande industrierna och handeln i tätorterna. Den därmed växande stadsbefolkningen behövde födas och den ökade efterfrågan på jordbruksvaror gjorde att lantbrukarna allt mer kunde gå från självhushåll till produktion och handel. (Myrdal, 1997)

Tillgången på billig arbetskraft under den tiden möjliggjorde den industriella revolutionen, som i sin tur bidrog till framtagandet av verktyg, vilka har gjort det storskaliga produktionssätt vi har idag möjligt. I och med urbaniseringen startade även den hittills pågående negativa befolkningutvecklingen på landsbygden. (Fogelberg, 2009) År 2006 räknade man med att 21,6% av Sveriges befolkning bodde i vad som räknas som tätortsnära landsbygd och 2% i glesbygden (Glesbygdsverket, 2007).

Det finns idag en pågående trend där allt fler stadsbor söker ett boende på landsbygden. Denna trend är dock störst i den tätortsnära landsbygden, vilken likt städerna idag har en positiv befolkningsutveckling. (Boverket, 2008) De största anledningarna till att bosätta sig på landsbygden är enligt rapporten *Landskapet som mål och medel* önskan om ett naturnära boende och möjligheten för verksamheter och fritidssysselsättningar som är kopplade till landskapets mervärden. Det kan bland annat handla om golfbanor, ridanläggningar, konferensanläggningar och rekreationsområden (Reiter, 2009). En annan anledning till den ökade efterfrågan av boende på landsbygden är miljökvaliteterna som av många anses ge en förhöjd livskvalitet (Boverket, 2008).

I och med jordbrukets rationalisering och framväxten av industrin förändrades samhället i grunden. Från att tidigare ha levt direkt av jordbruket kommer majoriteten

av befolkningen inte längre i kontakt med produktionen. I stället för produktionen är det idag landskapet i sig som utgör det stora värdet. Från ett industrisamhälle har vi gått mot ett informations- och upplevelsesamhälle där individen får ta en allt större plats och behovet av rekreation i allt högre grad styr markanvändningen i den tätortsnära landsbygden (Fogelberg, 2009).

Jordbruksproduktionen är dock fortfarande av stor vikt. De areella eller gröna näringarna har genom tiderna dominerat markanvändningen på landsbygden och utgör fortfarande de viktigaste och största producenterna på landsbygden (Boverket, 2008). Något som i och med strävan mot ett hållbart samhälle får allt större betydelse är förutsättningarna att bedriva lokal och specialiserad livsmedelsproduktion (Stenqvist, 2009).

Jordbruket har i många Europeiska länder idag blivit mer och mer inriktat och specialiserat på en viss företagsamhet, vilket har lett till en överproduktion av många basvaror. Detta har i sin tur gjort att inkomsten från produktionen har minskat. Det ökande glappet mellan kostnad och inkomst inom jordbruksproduktionen har resulterat i ett oavbrutet behov av att intensifiera och förbättra produktionen. Jordbruket tenderar därför allt oftare att koncentreras till få men stora jordbruksenheter som är allt mer specificerade (Præstholm, Pilgaard Kristensen, 2007).

För att minska det ekonomiska trycket på jordbruket har allt fler lantbrukare börjat satsa på diversifiering genom alternativa inkomstkällor. Det vill säga verksamheter som är förlagda till jordbruket men ej är kopplade till den traditionella produktionsverksamheten. Exempel på diversifiering kan vara att satsa på alternativ produktion, landsbygdsturism, upplevelser, gårdsbutiker m.m. Detta är en utveckling som kan ses i många europeiska länder. (Ilbery, 1991) De alternativa sysselsättningarna tenderar att generera fler arbetstillfällen och därmed kompensera förlusten från den minskade jordbruksproduktionen. (Præstholm, Pilgaard Kristensen, 2007)

En källa till alternativ inkomst ligger som tidigare nämnt i utvecklandet av landsbygdsturism. Det finns idag en stor tilltro till turismens betydelse för landsbygdens utveckling och försörjning. Efterfrågan på turistmål och andra upplevelser på landsbygden ökar då många stadsbor söker sig utanför städerna för olika natur- och kulturupplevelser. På europeisk nivå anses landsbygdsturism av betydande vikt för framtida utveckling. Lämpliga riktlinjer för detta

har därför inarbetats i bland annat leaderprogrammen (för mer info om Leader se sid. 20). (Hjalager, 1996) I Hjalager konstateras det dock att landsbygdsturism inte kommer att bidra till att skapa nya arbetstillfällen på ett hållbart sätt då landsbygdsturismverksamhet ofta drivs som en utveckling av traditionell jordbruksverksamhet och möjliggörs p.g.a. omfördelning av redan befintlig arbetskraft. I samma rapport framhålls det att det enbart är ett fåtal turismsatsningar på landsbygden som möjliggör nyanställningar. Trots detta så anses landsbygdsturismen kunna vara av vikt för att upprätthålla en aktivitet på landsbygden och skapa ett besöksunderlag som gör det möjligt att genom till exempel diversifiering av jordbruket utveckla mer småskaliga verksamheter. Detta ger i sin tur ett bättre underlag för utvecklingen av landsbygdsturismen. Då efterfrågan på rekreation och lokalproducerad mat ökar är detta något som på ett effektivt sätt skulle kunna kombineras med landsbygdsturism. (Hjalager, 1996)

Studier av Præstholm, Pilgaard Kristensen (2007) visar att det finns en stor mängd av alternativa verksamheter i den tätortsnära landsbygden i Danmark. Detta är en tendens som med tanke på Sverige och Danmarks liknande strukturutveckling vad gäller landsbygden, troligtvis också gäller för de jordbruksdominerade delarna i Sverige. Trots att även den tätortsnära landsbygden till synes domineras av lantbruket så är den starkt influerad av närheten till staden och det urbana samhället. Lantbrukare i den tätortsnära landsbygden är ofta mer än lantbrukare.

Precis som tidigare så lever många på landsbygden av verksamheter kopplade till landsbygden, men det blir också allt vanligare att man bor på landet men jobbar i staden. (Fogelberg, 2009) Som Lowenthal uttryckt det "The countryside is becoming a place for living, not for making a living" (Antrop, 2006 sid. 191). Urbaniseringen har alltså en stark påverkan på landsbygdens utveckling och är inte begränsad till enbart den tätortsnära landsbygden, utan påverkar även glesbygden allt mer. Den "urbana" livsstilen sprids även till de mer avlägsna delarna av landsbygden. (Antrop, 2004) Detta sker genom vad som kallas smygurbanisering och baseras på att människor med en begränsad kunskap om lantbruket allt oftare tar över tidigare jordbruksgårdar (Busck et al., 2009). Allt färre som bosätter sig på landsbygden har alltså en bakgrund på landsbygden, men i och med att folk flyttar ut från städerna kommer också ny värdefull kompetens till landsbygden (Boverket, 2008).

Landskapet utvecklas och förändras hela tiden. Detta är en förändring som enligt Antrop (2006) är en reflektion av de sociala och ekonomiska behoven som finns i den rådande samhällsstrukturen. En förändrad livsstil ger alltså förändringar i landskapet (ibid.). Att landsbygden förändrats från att handla uteslutande om produktion till att allt mer omfatta rekreation kan således ses som ett resultat av den livsstilsförändring som skett med den pågående urbaniseringsprocessen.

Tillgänglighet till och på landsbygden

Tillgänglighet har varit och är fortfarande en avgörande faktor för landskapsutveckling. (Antrop, 2004)

En välfungerande infrastruktur och utvecklad kollektivtrafik ökar tillgängligheten till landsbygden och är på många sätt en förutsättning för att nå en optimal utveckling. (Stenqvist, 2009) Från att städerna förr varit starkt avgränsade med stadsmurar har skillnaden mellan stad och land lösts upp allt mer. Detta beror till stor del på den ökade tillgängligheten med bättre transportmöjligheter, vilket också möjliggjort den fortsatta expansionen av städerna. Den ökade tillgängligheten har även gjort den växande trenden med människor som flyttar från städerna till den tätortsnära landsbygden möjlig och driver därmed på utvecklingen av den tätortsnära landsbygden som en övergång mellan urbant och ruralt. Den allt mer lättillgängliga tätortsnära landsbygden blir attraktivare för såväl nybyggnation av bostäder, etablering av industrier som rekreation. (Antrop, 2004)

I och med industrialiseringen har vi fått allt större monokulturella enheter på landsbygden. Detta har lett till att produktionslandskapet idag har fått en stor-skalighet som minskar en sedan tidigare ofta begränsad tillgänglighet på landsbygden. (Reiter, 2009) Det har alltså blivit lättare att ta sig ut på landsbygden, men de utbredda produktionsmarkerna har gjort det svårt att röra sig fritt i landskapet. Tillgängligheten till och på landsbygden är således två olika saker.

Allemansrätten är den begränsade rättighet som var och en har att färdas i naturen och röra sig över annans mark (Åslund, 2008). Som det uttrycks i Johansson (2001) ger allemansrätten oss frihet att fritt röra oss över andras marker under förutsättning att vi uppträder med respekt inför naturen, markägaren och andra människor som vistas där. Allemansrätten ger alltså inte enbart rättigheter utan även skyldigheter. Ingen får genom allemansrätten ta sig sådana friheter att den aktivitet som bedrivs skadar marken eller skapar problem för markägaren eller den som äger nyttjanderätten (Bengtsson, 2004) Produktionsmark innefattas till exempel inte av allemansrätten då ett allmänt nyttjande av sådan mark riskerar att skada marken och grödorna, vilket gör det svårt för markägaren att bedriva sin verksamhet.

Åslund presenterar i sin avhandling *Allemansrätten och markutnyttjande - studier av ett rättsinstitut* teorier kring problematiken och riskerna med kommersiellt nyttjande av allemansrättslig mark. Använder sig kommersiella verksamheter av allemansrättslig mark för att bedriva sin verksamhet finns det en risk att detta nyttjande leder till stort slitage. Den ansvarige för verksamheten riskerar då att även hållas ansvarig för slitaget, då denne

räknas som så kallad kanalisatör, vilket i avhandlingen är en benämning för den person eller organisation som kanaliserar andras utövande av allemansrätten (Åslund, 2008)

Att det finns allemansrättslig mark är av stor betydelse för tillgängligheten på landsbygden. Behovet av allemansrättsligt tillgänglig mark i närheten av tätorterna ökar med den ökade tätortsbefolkningens behov av rekreation. (Reiter, 2006) Det är därför viktigt att planera för landsbygdens tillgänglighet i närheten av bebyggelseområden och göra det möjligt att ta sig ut för rekreation. (Stenqvist, 2009) Ett resurssnålt alternativ för att öka tillgängligheten ur rekreationssyfte är att utveckla så kallade gröna stråk. Dessa tar förhållandevis lite mark i anspråk och kan anläggas så att de skapar slingor som sammanbinder olika målpunkter i landskapet (Fogelberg, 2009) Genom att binda ihop tätorter med gröna stråk kan man öka tillgängligheten till såväl land som stad. Att etablera gröna stråk i landskapet kan också vara ett sätt att binda ihop olika naturområden och på så vis öka den biologiska mångfalden (Busck et al., 2009).

Något som man börjar använda sig av i vissa kommuner är möjligheten att jobba med beträdor, för att både öka tillgängligheten och den biologiska mångfalden i jordbruksdominerade områden. Beträdor är rörelsestråk som kan bestå av skyddszoner, dikes- och åkerkanter. Genom att utnyttja befintliga stråk och naturliga gränser kan man öka tillgängligheten med så litet intrång som möjligt på produktionsmark. Beträdor är tillfälliga och ska gå att plöja upp och återtas som produktionsmark vid behov. Samtidigt är beträdans funktion för den biologiska mångfalden beroende på om denna är permanent eller tillfällig. Detta beror på att det tar tid för olika arter att etablera sig. Oberoende av detta har även etablerandet av tillfälliga stråk en effekt av att öka den biologiska mångfalden då de utgör tillfälliga livsmiljöer. (Gyllin et al, 2008)

Beträdor ska dock inte förväxlas med allemansrättslig mark, då beträdor är produktionsmark som avsätts från produktionen och görs möjlig att beträda. Beträdor blir på så sätt en typ av anläggning som möjliggör nyttjande av vad som annars varit otillgänglig mark. Genom att etablera beträdor ökar man alltså inte mängden allemansrättslig mark. Däremot kan man genom beträdor öka tillgängligheten till allemansrättslig mark som tidigare varit otillgänglig på grund av dess fragmenterade placering.

Intressekonflikter

Konkurrens och intressekonflikter var tidigare frågor som till störst del rörde tätorterna och som kommunen behandlade i sitt planeringsarbete. Numer måste kommunen ta ansvar för en ökad konkurrens mellan intressen, i hela kommunen. (Boverket, 2008)

I takt med att jord- och skogsbruket rationaliserats och blivit allt mer ytkrävande och intresset för boendet på landsbygden börjat vända och behov av tillgänglighet skapas hårdnar även markkonflikterna (Boverket, 2008). Som tidigare nämnt så flyttar allt fler från städerna till landsbygden på jakt efter ett naturnära boende eller för att förverkliga en hobby. När nya intressen ska samsas med traditionella landsbygdsverksamheter ställs nya krav på landsbygden. I ett allt mer urbant samhälle är det troligt att efterfrågan på tätortsnära grönstruktur och tillgängligheten till landsbygden kommer att öka. Därav är det viktigt att reservera mark även för rekreation och friluftsliv och inte enbart för näringslivsintressen och bostadsbyggande. (Stenqvist, 2009)

Intressekonflikterna ökar förutom med ett ökat behov av tillgänglig mark också i takt med att värdet på marken stiger och att intressena blir fler. En hög bördighet hos jorden gör marken värdefull för produktion, vilket gör det dyrt för markägaren att avsätta mark i rekreationssyfte. Även ett minskat produktionsstöd för jordbruket kan bidra till en ovilja att avvara mark. (Den goda jorden, elekt.) För att hitta en lösning på detta har röster börjat höjas för att erbjuda ersättning till markägare som avvarar mark (Larsson et al., 2010).

Konkurrens och intressekonflikter var tidigare frågor som till största del rörde tätorterna och som kommunen behandlade i sitt planeringsarbete. Nu måste kommunen ta ansvar för en ökad konkurrens mellan intressen i hela kommunen. De vanligaste intressekonflikterna grundar sig i relationen mellan traditionella areella företag, boende, tjänsteproducerande företag, upplevelseproducerande företag, rörligt friluftsliv och kommunala och statliga intressen. (Boverket, 2008) Jordbruket och skogsbruket är nationella intressen och kommunens intentioner med dessa bör klargöras för att på så vis även redovisa synen på kommunens övriga intressen och dess utveckling. (Stenqvist, 2009) Vid kommunal planläggning samt prövning av planhandlingar ska allmänna intressen ställas mot enskilda intressen. (Reiter, 2006)

Landskapet har länge betraktats som en fri resurs att exploatera. De ökade intressekonflikterna har dock gjort att denna bild håller på att förändras. (Reiter, 2009) Landsbygden har fått en större betydelse som resurs. Det är inte längre enbart ett område för produktion av föda och fibrer. (Reiter, 2006) Den har förutom att vara en förutsättning för bedrivandet av de areella näringarna nu även blivit en resurs för friluftsliv, turism, rekreation och boende (Reiter, 2009)

För en hållbar utveckling

Landsbygdens vikt för en hållbar utveckling av kommunen har framhävts mer och mer. (Stenqvist, 2009)

Det övergripande målet för Sveriges landsbygdspolitik är att stödja en ekonomisk, ekologisk och socialt hållbar utveckling av landsbygden. I arbetet mot att nå detta mål har man olika instrument till sin hjälp, varav det svenska landsbygdsprogrammet är ett av dessa. Landsbygdsprogrammet är en del av EU:s strategi för att nå målen med den gemensamma landsbygdspolitiken. I Sverige används programmet för att nå det egna målet som ligger i att stödja en hållbar utveckling av landsbygden. Detta innebär att de stöd och ersättningar som programmet innefattar, bland annat ska bidra till att landsbygdens naturresurser och miljö bevaras och används på ett hållbart sätt. Utöver detta ska de även stimulera till ett ökat företagande och sysselsättning, vilket ska bidra till en ekonomisk tillväxt och bättre konkurrenskraft på landsbygden. Detta ska i sin tur göra det attraktivare att bo och leva på den svenska landsbygden. (Regeringen 1, elekt.)

De stöd och ersättningar som fördelas genom landsbygdsprogrammet finansieras till hälften genom EU och till hälften av svenska statliga medel. Dessa kan stödja vitt skilda projekt så länge de faller under något av programmets fyra övergripande områden. Områdena kallas inom programmet för axlar och innefattar:

1. Ökad konkurrenskraft
 2. Förvaltning av naturresurser
 3. Diversifiering och livskvalitet
 4. Leader
- (ibid.)

Alla åtgärder som genomförs genom programmet ska ta hänsyn till miljön och genomföras med hjälp av lokalt engagemang. (Jordbruksverket 1, elekt.)

Leader är en genomförandemetod i landsbygdsprogrammet som syftar till att ta tillvara lokal kunskap och lokalt engagemang och därigenom medverka till att målen för landsbygdsprogrammet uppnås. (Regeringen 1, elekt.) Metoden bygger på ett samarbete mellan den offentliga, privata och ideella sektorn, där avsikten är att koppla samman lokal kompetens med samhällets målsättningar vad gäller landsbygdens utveckling (Jordbruksverket 2, elekt.).

Leadermetoden är förutom i landsbygdsprogrammet även förankrad i Riksantikvarieämbetets förslag till ratificering av Europeiska landskapskonventionen. Där den nämns som ett bra medel att tillämpa och utveckla för att stärka människors delaktighet och tillvaratagandet

av lokal kunskap i arbetet med att skydda, förvalta och utveckla landskapet. (RAÄ 2, elekt.) Europeiska landskapskonventionen är en överenskommelse som förhandlats fram genom Europarådet och som berör Europarådets medlemsländer. Den skapades med syftet att främja samarbetet kring landskapsfrågor inom Europas gränser. Genom denna överenskommelse vill man förbättra skyddet, förvaltningen och planeringen av det gemensamma europeiska landskapet och samtidigt stärka lokalsamhällets och allmänhetens medverkan i arbetet. Alla landskap som människor lever i innefattas av konventionen som definierar landskapet som en helhet och inte enbart som enskilda delar. Det är en helhet som bland annat ska ligga till grund för en god livsmiljö, biologisk mångfald och för näringslivsutveckling. Sverige jobbar idag för att ratificera konventionen. (RAÄ 1 & 2, elekt.)

Idag bedrivs leadermetoden inom 63 stycken leaderområden i Sverige (Jordbruksverket 3, elekt.) och målet är att dessa ska innefatta minst 75% av alla som bor på landsbygden. (Jordbruksverket 2, elekt.) Varje leaderområde styrs av en LAG-grupp (Local Action Group). LAG-gruppen är en ideell förening som sätts ihop av invalda personer med kompetenserfarenhet som kan främja arbetet mot att nå målsättningen med den för leaderområdet framtagna utvecklingsstrategin. (Jordbruksverket 3, elekt.)

Arbetet med Leader går ut på att stödja projekt inom vilka man arbetar utifrån lokal kunskap, erfarenhet och engagemang för att utveckla den egna hembygden. Det är den för leaderområdet gällande utvecklingsstrategin som ligger till grund för LAG-gruppens beslut om vilka projekt som ska få projektstöd genom Leader. Utvecklingsstrategin ska förutom de lokala behoven även ta hänsyn till de nationella och regionala prioriteringar som finns inom Sveriges landsbygdpolitik. (ibid.)

För att nå en ur ekonomisk, ekologisk och social synvinkel hållbar utveckling är det viktigt med tydliga riktlinjer. Dessa riktlinjer kan ta utgångspunkt ur analyser av det specifika området, men även ur en bedömning av medel och styrmedel som är lämpliga för landsbygdens utveckling. (Stenqvist, 2009)

I Skåne har man utarbetat det *skånska landsbygdsprogrammet*, vilket är baserat på landskapskaraktärsanalys där man i ett regionalt perspektiv istället för utefter de administrativa gränserna delat in Skåne i olika karaktärsområden. Karaktärsområden med olika

egenskaper som kan utgöra förutsättningar för ett fortsatt utvecklingsarbete. På detta sätt tar man mer hänsyn till lokala förutsättningar och låter dessa utgöra grunden i utvecklingsarbetet. (Reiter, 2009) I Antrop (2006) argumenteras det också för att strategier som är avsedda för att nå en hållbar utveckling varierar beroende på just landskapskaraktär. Han menar också att landskapets karaktär formas av ett landskaps unika identitet samt de människor som bott och bor där (ibid.).

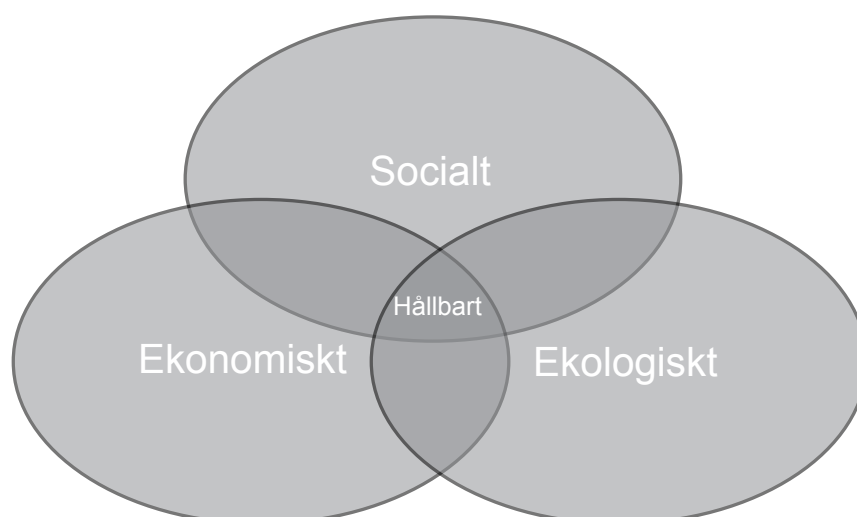
Landskapet och dess karaktär stannar inte vid kommungränserna. Så för att få nå en långsiktigt hållbar utveckling krävs det att man jobbar utifrån en helhetssyn. Med tanke på att gränstrakterna ofta är glest befolkade och inte behandlas av det planeringsbehov som följer med ett högt intressetryck finns det starka skäl att samverka över kommungränserna på landsbygden. Stenqvist (2009) menar i en rapport från Länsstyrelsen i Skåne att Länsstyrelsen därför kan vara en värdefull samarbetspartner med en helhetssyn på landskapet. I Skåne jobbar även Region skåne med övergripande planeringsstrategier och kan därav utgöra en tillgång i dessa frågor. Leader ger också förutsättningar för samverkan och kunskapsutbyte mellan kommuner och län.

Även om kommunen har bestämmanderätt för vilka riktlinjer som skall styra utvecklingsarbetet så ska ändå

utgångspunkten ligga i målet som Riksdagen tagit fram för att nå en långsiktigt hållbar utveckling för Sverige. (Boverket, 2008) Att hushålla med jordbruksmark är ett exempel på ett nationellt intresse där jordbruksmarken bland annat ses som en värdefull resurs för lokal produktion av livsmedel. (Stenqvist, 2009)

Landskapet ses som en kollektiv nytta och är föremål för ett växande allmänt intresse. Det blir allt tydligare att man för att nå en hållbar utveckling måste planera för landsbygden likt den planering som idag bedrivs inom tätorterna. (ibid.)

I arbetet mot en hållbar landsbygd har multifunktionaliteten i ett landskap fått en större betydelse. I ett jordbruksdominerat landskap är dock möjligheten till ett multifunktionellt nyttjande begränsad på grund av bristen på allemansrättslig mark. Främjandet av ett multifunktionellt landskap ses i Europeiska landskapskonventionen som ett steg mot att en hållbar landskapsutveckling. Ett multifunktionellt landskap anses bland annat viktigt för att kunna svara upp emot de behov och funktioner som de olika livsstilar som finns ger upphov till. Det kan vara allt från produktion, boende, rekreation, service och industri, men ett multifunktionellt landskap kan även innebära en variation som ger en större mångfald av bland annat biologiska värden.

Landsbygden i planeringen

Då planeringen blivit mer och mer inriktad på långsiktig hållbar utveckling har landsbygden och åkermarken uppmärksammas som viktiga resurser. (Stenqvist, 2009)

Den ökande medvetenheten om betydelsen av att jobba för en hållbar miljö och vikten av att skydda landskap och natur har ökat behovet av att även behandla landsbygden i den fysiska planeringen. (Boverket, 2008)

I Sverige är det kommunerna som har planmonopol och genom den fysiska planeringen ansvarar för planläggningen av dess mark- och vattenresurser. Detta sker genom upprättandet av bland annat översiktsplan och detaljplaner, vilka regleras genom PBL (Plan- och bygglagen). Översiktsplanen blev obligatorisk genom PBL år 1987 (Boverket, 2008) och ska redovisa hur kommunen i fråga avser att tillgodose de allmänna intressena, då främst Sveriges riksintressen. Den ska i stora drag behandla bebyggelseutvecklingen samt användningen av mark och vatten i hela kommunen inklusive landsbygden. (Reiter, 2006) Detta har dock inte alltid varit självklart. Det var först i samband med kommunsammanslagningarna på 1970-talet som landsbygden började uppmärksammas i planeringen (Boverket, 2008). Behovet av att behandla landsbygden i den kommunala planeringen berörs bland annat i Riksantikvarieämbetets förslag till genomförande av den europeiska landskapskonventionen (RAÅ 2, elekt.). Fortfarande idag behandlas dock landsbygden ofta utifrån ett stadsperspektiv (Boverket, 2008).

Den kommunala översiktliga planeringen har hittills främst fokuserat på tätorter och utveckling av bebyggelse. Många översiktsplaner saknar därför framförhållning och rekommendationer för markanvändningen på landsbygden. Det är enligt Stenqvist (2009) inte ovanligt att landsbygden redovisas i översiktsplanen som en tom yta. De få översiktsplaner som tar upp frågan behandlar främst rekommendationer och reglering av bebyggelse samt vaga strategier för utvecklingen av de areella näringarna. Planeringen kan även bestå av att reservera mark för utvecklandet av infrastruktur. (ibid.)

Kommunen har möjlighet att genom översiktsplanen uttrycka sina visioner och intentioner för landsbygdens utveckling. Idag handlar detta dock oftast om exploatering och generella mål för regionen i stort, som till exempel att bevara värdefull åkermark. Då översiktsplanen inte är juridiskt bindande kan kommunen omvärdera vad som tidigare sagts. Att landsbygdsutvecklingen behandlats i översiktsplanen utgör därför ingen garanti för en hållbar landsbygdsutveckling. (Fogelberg, 2009) Avvikelser från vad som sagts i översiktsplanen har alltså ingen rättsverkan, men har frågan blivit behandlad i denna har den ändå större chans att bli genomförd än om den inte blivit det. (Pedersen, 2004) Riktlinjer i översiktsplanen

kan göra kommunens intentioner för landsbygdens utveckling tydligare vad gäller boende, företagande, areella näringar, utveckling av turism och rekreation. (Stenqvist, 2009)

Till skillnad från översiktsplanen så är detaljplanen juridiskt bindande. Detaljplanen behandlar hur marken får användas och bebyggas, men omfattar enbart ett begränsat område. Detaljplanläggning gäller främst för ny sammanhållen bebyggelse och för bebyggelse som får betydande påverkan på omgivningen, vilket betyder att detaljplanläggning i allmänhet inte görs för att reglera ny bebyggelse på landsbygden. (Reiter, 2006) Där trycket av att uppföra byggnader är stort och miljön är känslig kan krav om detaljplanläggning initieras. I vilka områden detta krav ska gälla anges i översiktsplanen. (Stenqvist, 2009) Utöver översiktsplanen och detaljplanen kan kommunen även upprätta områdesbestämmelser, vilket är ett sätt att reglera exploateringen av områden utanför detaljplanlagd mark. (SFS 1987:10)

Som ett resultat av att det är kommunen som idag har planmonopolet så har samhällsplaneringen fått en lokalare förankring. Det kommunala perspektivet har dock samtidigt gjort att planeringen oftast slutar vid kommungränsen. För att nå en hållbar utveckling är det viktigt att både ha ett lokalt och ett regionalt perspektiv och behandla landskapet utifrån karaktärsområden snarare än administrativa gränser. (Fogelberg, 2009) Det tidigare nämnda *skånska landsbygdsprogrammet* är ett försök från Länsstyrelsen i Skåne att ta ett regionalt grepp.

Hästnäringens påverkan på landsbygdsutvecklingen

En växande näring

Den växande hästnäringen ger goda förutsättningar för att skapa sysselsättning och bidra till en levande landsbygd.

Under de senaste decennierna har antalet hästar stigit i Sverige. Från att på 1970-talet ha varit nere i 70 000 hästar har antalet stigit till ca 285 000. Det finns i dagsläget ingen exakt siffra men enligt en förstudie som genomförts på uppdrag av Jordbruksverket uppskattades antalet till 285 000 stycken. (Johansson et al., 2004) Den uppskattade siffran är en bedömning som gjorts efter de register som finns och det troliga mörkertalet av ej registrerade djur.

Denna trend har förutom i Sverige de senaste åren även uppmärksammats i andra högutvecklade länder i västvärlden. (Elgåker, Wilton, 2008) I figur nr. 1 hämtad från *Hästnäringens samhällsekonomiska betydelse i Sverige* kan man se att Sverige idag är ett av Europas hästtätaste länder. Likt befolkningen återfinns den största delen av hästarna i de mellersta och södra delarna av Sverige (Johansson et al., 2004) och i närheten av tätorter. Närmare bestämt 75% av Sveriges hästar och 66% av alla hästanläggningar återfinns inom stora tätorter och i den tätortsnära landsbygden (Jordbruksverket 4, elekt.).

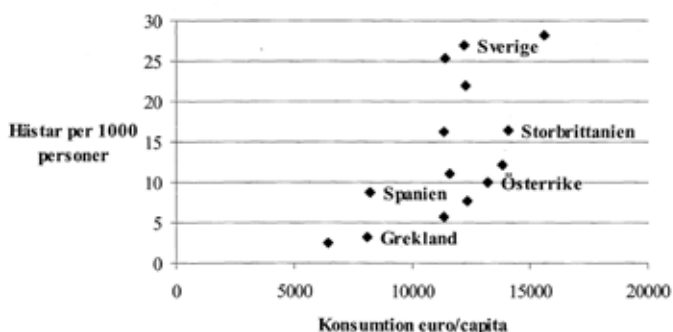

Fig. 1 Hästtäteten i Sverige 2001
från Johansson et al. (2004) sid. 14

Från produktion till rekreation

Hästen var förr en arbetskamrat inom skogs- och jordbruket samt en ovärderlig resurs för transport. Under början av 1900-talet var antalet hästar som störst, med runt 700 000 hästar. När hästarna i och med maskinernas intågande i jord- och skogsbruket inte längre var till lika stor användning minskade antalet kraftigt. Antalet hästar steg dock återigen i och med att användningsområdet ändrats från nytta till nöje. Idag används de främst för sport och rekreation. (Svala, 2006)

Med den forna användningen har hästen haft en viktig betydelse för landsbygdens utveckling. I rapporten

Hästen i samhället konstaterar man att västvärldens utveckling inom industri, handel, jord- och skogsbruk samt krigsföring inte hade varit möjlig utan hästen. Genom att vara en viktig kamrat för sport och rekreation har den idag fått andra viktiga betydelser för oss människor (Svala, 2006). Det är till exempel sedan länge klarlagt att djur har en positiv inverkan på människans välbefinnande. Möjligheten att ha häst och att ägna sig åt hästrelaterade aktiviteter är således viktigt ur ett hälsoperspektiv. Det välbefinnande hästsporten ger uppges till exempel enligt Johansson et al. (2004) vara en av anledningarna till att intresset för hästar är så stort. I Pedersen (2004) anges också att hästintresset och möjligheten att hålla häst kan utgöra en drivkraft för att flytta från staden ut till landsbygden.

För en hållbar utveckling

Hästnäringen ses som en av de snabbast växande och mest lovande näringarna i landsbygdssammanhang (Rantamäki-Lahtinen & Vihinen, 2004). Forskningen på hästnäringens ekonomiska, sociala och ekologiska påverkan på landsbygden är dock bristande (Elgåker, Wilton, 2008), men de studier som finns visar att den har stor påverkan på alla tre faktorer.

Ekonomisk påverkan

I rapporten *Hästens samhällsekonomiska betydelse i Sverige* framgår det att hästnäringen årligen direkt och indirekt omsätter ca 45 miljarder/år (Johansson et al., 2004).

Med en sådan omsättning utgör hästnäringen ett välkommet tillskott till landsbygdsekonomin där den utgör den femte största inkomstkällan för jordbruket (Pedersen, 2004). Den direkta omsättningen av svensk hästnäring räknas till 20 miljarder kronor per år och den indirekta till mellan 10 och 26 miljarder. 16% av denna omsättning uppskattas ha en stark anknytning till landsbygden. (Johansson et al., 2004)

År 2008 räknade man med att ungefär en tredjedel av Sveriges befolkning på något sätt hade kontakt med hästar, och de verksamheter de ger upphov till (Ivarsson, 2008). Svenska ridsportförbundet har i en utredning kommit fram till att var tionde häst genererar ett arbetstillfälle (Boverket, 2008). Detta gör att hästnäringen idag bidrar till ca 28 000 arbetstillfällen i Sverige. Den växande hästnäringen ger alltså goda förutsättningar för att skapa sysselsättning.

Från att förr ha varit en ovärderlig medhjälpare i jordbruksproduktionen har hästen och hästägarens ekonomiska roll allt mer gått från produktion till konsumtion. Hästens behov av bland annat uppstallning, foder, bete, utrustning och diverse tjänster, så som veterinär och hovslagning skapar ett underlag för utvecklandet av denna typ av verksamheter. (Johansson et al., 2004) Hästindustrin fokuserar oftast på kärnverksamheten och anlitar andra för tjänster som rör just foderproduktion, gödselhantering och hovslagning m.m. Detta ger möjligheter för nya verksamheter att ta form och för lantbruksföretag att specialisera sig mot hästnära tjänster.

Hästnäringen har många fördelar som källa till utveckling och diversifiering av jordbruket då förutsättningarna redan finns inom detta område. Det finns bland annat en möjlighet att återanvända gamla gårdsbyggnader, och man använder också samma maskiner och metoder till att odla foder till häst som för traditionell odling (Bailey et al., 2000). Det är alltså en redan känd teknologi inom jordbruket, som gör att man får nytta av både mark och arbetskraft.

Hästens och hästägarens behov genererar sysselsättning och skapar ekonomisk aktivitet (Johansson et al., 2004). Så länge det finns tillräckligt stort befolkningsunderlag inom reseavstånd, finns det alltså möjlighet för lantbruket att satsa på hästrelaterad verksamhet som alternativ till den traditionella jordbruksproduktionen. Då det inte finns någon marknad för hästrelaterade verksamheter internationellt, bestäms inkomsten från dessa av tillgången och efterfrågan på en ganska lokal nivå. (Bailey et al., 2000) Hästnäringen utgör också en relativt sluten marknad, vilket gör att eventuell konkurrens är begränsad.

Till antalet är det privatägda fritidshästar som dominerar hästbeståndet, men utöver dessa utgör även kommersiella hästverksamheter en bidragande faktor till hästnäringens samhällsekonomiska betydelse. Det kan bland annat röra sig om hästsportsanläggningar, ridskolor och turismverksamhet, men Johansson et al. (2004) menar att hästen oavsett användningsområde genom dess grundläggande behov i form av bl. a. foder och strö bidrar till en positiv ekonomisk utveckling på landsbygden.

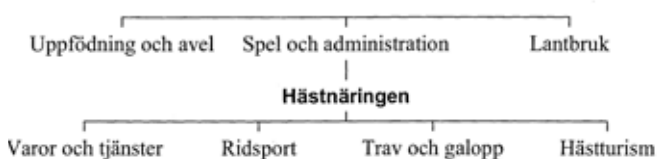

Fig. 2 Översikt över grupper inom hästnäringen.
från Johansson et al. (2004) sid. 27

Ekologisk påverkan

Genom behovet av bete och produktionen av foder bidrar hästen till att hålla landskapet öppet, att stimulera den biologiska mångfalden och bevara värdefulla natur- och kulturmiljöer (Johansson et al., 2004). Detta får allt större betydelse med den allt lägre besättningen av nötkreatur som betar och håller marker öppna. Om den växande hästtrenden håller i sig kommer antalet hästar snart vara lika stort som antalet mjölkkor. (Elgåker, Wilton, 2008) Hästen kan alltså vara en värdefull landskapsvårdare, men hålls den på för liten yta kan de också utgöra en belastning på landskapet (Svala, 2002). För hästar som går på bete behövs 1000- 5000 m² per häst för att det inte ska bli ett allt för stort slitage på betesmarken. För hästhållningen i sin helhet behövs dock mer yta än så, för den totala strö- och foderproduktionen i Sverige behövs mellan 130 000- 150 000 hektar. Detta motsvarar ca 5% av Sveriges totala åkerareal. (Lindeberg, 2006)

Med en ökad miljömedvetenhet har hästen åter fått betydelse för parkskötsel och skonsamt skogsbruk, där den ses som ett naturligt och miljöanpassat alternativ (Svala, 2006). Hästhållningen kan genom landskapsvårdande bete och bra gödselhantering bidra till att komma ett steg närmare några av de 16 miljömål som Sverige satt upp. De miljömål som framför allt påverkas är enligt Rumpunen (2009) - Ett rikt odlingslandskap, - Ett rikt växt- och djurliv, - Grundvatten av god kvalitet och - Ingen övergödning.

Hästhållningen påverkar även landskapsbilden, då hästen kan utgöra ett visuellt element i landskapet samtidigt som de genom betet hjälper till att hålla det öppet och därigenom hjälper till att vårda kulturlandskapet och bevara landskapets identitet. Hästhållningen bidrar på så vis till att hästgårdar ofta ses som natursköna och idylliska inslag i landskapet. Det finns dock även röster som menar att den ökande hästhållningen är en risk för det traditionella jordbrukslandskapet. Detta med tanke på alla nya element i form av bland annat träningsanläggningar som påverkar landskapsbilden. (Elgåker, Wilton, 2008)

Social påverkan

Hästnäringen ger social utveckling genom att den bidrar till att skapa sysselsättning på landsbygden, samtidigt som det genom en ökad turismverksamhet gynnar besöksnäringen och bidrar till en mer levande landsbygd. Hästägandet är inte knutet till någon speciell kategori av människor, utan återfinns i många samhällsklasser och yrkeskategorier (Svala, 2006). Hästsporten är också en av få sporter där kvinnor och män tävlar på samma villkor (Svala, 2002).

Unga flickor är en stor målgrupp inom hästsporten, för vilka hästintresset kan utgöra en meningsfull fritidssysselsättning. Närheten till hästarna och klubbverksamheten ger viktig social stimulans och mognad. Att hantera hästar gör också att flickorna lär sig om bland annat ledarskap och ansvarstagande. Att

foto: Linda Andersson

vistas i stallmiljö bidrar i sin tur enligt Forsberg (2007) till personlig utveckling och identitetsskapande. Det är dock inte bara för unga flickor som hästsporten utgör en meningsfull fritidsysselsättning, ridningen är nämligen den näst största sporten efter fotboll, sett till antalet utövare. Med ca 4000 ryttare utgör ridningen också en viktig sport för funktionshindrade. (Svala, 2002)

Allt fler väljer att flytta ut på landsbygden för att kunna hålla ett mindre antal hästar i hobbysyfte (Pedersen, 2004). En ökad befolkningen ger ökat underlag för service, skola m.m. Hästnäringen kopplar på så vis samman stad och land, då den lockar ut nytt folk till landsbygden som för med sig ekonomiskt och socialt kapital, nya idéer, kunskaper och erfarenheter. (Rantamäki-Lahtinen & Vihinen, 2004)

Intressekonflikter

Så länge hästnäringen fortsätter att växa och samhällets krav på landsbygden ökar, växer risken för konflikter men även möjligheten till utveckling. De intressekonflikter som kommer med en ökad hästhållning är oftast meningsskillnader som rör allemansrätten och rätten att rida på annans mark. Det handlar lika ofta om brukarkonflikter vid användandet av multifunktionella stråk, spridning av lukt och damm från hästanläggningar samt den bristande trafiksäkerheten vid ridning på högtrafikerade vägar. (Elgåker, Wilton, 2008) En annan

stor konfliktfaktor kan vara risken för spridning av allergener. Vid exploatering av bostäder i närheten av ridanläggningar är det inte ovanligt att ridanläggningarna får flytta på sig på grund av allergirisken (Svala, 2006). Hästen räknas nämligen som en av våra mest allergena tamdjur. Det har dock visats i en studie av hästallergeners spridning att spridningen av allergener är mindre än man förut trott. Mängden allergener minskar snabbt med avståndet från hästarnas vistelse. De luftburna allergenerna kunde vid studien i fråga hittas i konstant mängd upp till ett avstånd av 50 m från stallet varefter de avtog kraftigt i mängd. (Elfman et al., 2008) Studier har också visat att den största spridningen av allergener sker genom människans direkta eller indirekta kontakt med hästar (Pedersen, 2004). Utflyttandet av ridskolor utanför tätorterna leder på så vis till en ökad spridningsrisk av allergener då fler ridskoleelever tvingas åka buss till och från ridskolan.

Det faktum att hästrelaterade aktiviteter är väldigt utrymmeskrävande gör också att dessa till skillnad från andra rekreativa aktiviteter är förknippade med många konflikter. Med den ökande populariteten kommer hästnäringen också att ta allt mer mark i anspråk. (Elgåker, Wilton, 2008) För områden som anses vara skyddsvärda kan hästverksamhet ses som skadligt, ofta är även ridning förbjuden om det inte finns speciella ridvägar eller en mycket stark tradition (Svala, 2006). För att kunna möta dessa intressekonflikter kan hästnäringens behandling i den fysiska planeringen vara en avgörande faktor.

Hästnäringen och planeringen

Med tanke på den intressekonflikt som kan finnas mellan utvecklingen av hästnäringen, bostadsbyggnad och tätortsexpansion är det ett måste att behandla ämnet i planeringen och väga dessa intressen mot varandra (Pedersen, 2004).

I samhällsplaneringen anses hästhållningen ofta höra till lantbruket, medan man från ett lantbruksperspektiv anser att hästhållningen är något som hör det urbana livet till och inte räknas som "riktigt lantbruk" utan enbart som hobby. Hästfrågorna har därför tenderat att hamna mellan stolarna i planeringen, då man inte kunnat avgöra till vilket område de ska räknas till. (Svala, 2002) Eftersom hästnäringen både påverkar staden likväl som landsbygden bör frågan behandlas på ett mer övergripande plan.

I Skåne har Länsstyrelsen gjort bedömningen att de rekommendationer som idag finns angående skyddsavstånd mellan bebyggelse och hästanläggning är undermåliga. De menar att för stora skyddsavstånd kan ge negativa konsekvenser för möjligheten att med hjälp av hästar upprätthålla naturbetesmarker, men även att det kan hämma hästnäringens utvecklingsmöjligheter. (Pedersen, 2004) I planeringen är det viktigt att behandla potentiella störande faktorer kopplade till hästhållningen så att närheten till hästanläggningar upplevs som en tillgång istället för ett hot mot det allmänna välmåendet (Elgåker, Wilton, 2008).

Då hästen är ett väldigt platskrävande djur är tillgänglighet till utrymme en förutsättning för utveckling och nyetablering av hästverksamhet (Svala, 2006). Vid planeringen för nya hästanläggningar kan det vara bra att även bedöma tillgången till områden som är tillgängliga för ridning och annan hästaktivitet (Pedersen, 2004). Genom att i ett tidigt skede planera för ridleder, hästgårdar och övrig hästverksamhet kan man ge möjlighet för hästnäringen att utvecklas på landsbygden (Stenqvist, 2009).

Tillgänglighet

Det ökande intresset för häst och möjligheten att hålla häst sätter press på kommunerna att ta tag i frågan om tillgängligheten på landsbygden (Fogelberg, 2009). Tillgängligheten är nämligen en förutsättning när det gäller hästnäringens utveckling. Ryttare vill ofta ha tillgång till både träningsanläggningar och naturen, med möjlighet att rida olika rutter. (Elgåker, Wilton, 2008) Ridning handlar till stor del om utövande av en hobby och om rekreation. Därav är behovet av att kunna komma ut i landskapet lika stort som behovet av träningsanläggningar. (Persson, 2003)

Som situationen ser ut i jordbruksdominerade områden idag, är det bristande tillgång på allemansrättslig mark

och ridvägar, vilket gör att många ryttare tvingas ut på ofta högtrafikerade vägar. Detta är en situation som varken är säker för ryttare eller bilister. (Persson, 2003) Genom en analys som redovisas i rapporten *Trafiksäkerhet till häst* har det visat sig att det i genomsnitt inträffar elva stycken olyckor per år med ryttare och andra hästekipage i trafiken. (Pinzke, Elgåker, 2008) För att undvika detta måste det finnas alternativ till att rida på landets bilvägar.

Markvägar och brukningsvägar ses ofta som lämpliga ridvägar, då de har ett mjukt men hållbart underlag och ofta ligger väl avskilda från trafiken. Med rationaliseringarna i jordbruket har dock många sådana vägar försvunnit (Persson, 2003) samtidigt som överutnyttjande ofta leder till konflikter med markägarna.

De ridvägar som finns har ofta skapats just som ett resultat av att konflikter och problem uppstått på grund av söndertrampade marker. Detta har gjort att ridandet lätt förknippas med konflikter. Genom en medveten planering av ridvägar kan man undvika de konflikter som annars lätt uppstår mellan ryttare och framför allt markägare. Det ses dock som ovanligt att behovet av ridvägar tas med i planeringen ens i de hästtätaste kommunerna. (Svala, 2006)

ANALYS

Landsbygdsutveckling och Hästnäringen

Sverige har länge brottats med frågan om hela Sverige ska leva och hur vi i sådana fall vänder den pågående avbefolkningstrenden så att landsbygden får möjlighet att leva vidare. Hästnäringen har visats kunna ha en påverkan på landsbygdens utveckling, både direkt och indirekt genom alternativ sysselsättning. Med tanke på att antalet hästar är som störst i den tätortsnära landsbygden är det dock tveksamt om Pedersens (2004) påstående om att möjligheten att hålla häst är en drivkraft att flytta från staden till landsbygden är helt sanningsenligt. Att intresset av att hålla häst påverkar utflyttningen till den tätortsnära landsbygden framstår som mer troligt än att detta skulle gälla även för glesbygden. Den ökade hästnäringen är med tanke på hästens utbredning framförallt en lokal och tätortsnära företeelse som är beroende av tillgänglig befolkning medan avbefolkningsproblematiken främst är förknippad med glesbygdsområden. Den ökade hästnäringen kan därav inte ses som någon hel lösning på den avflyttningsproblematik som råder i landsbygdens mer avlägsna delar. Hästnäringen kan dock trots att den ökande trenden visat sig vara som störst i den tätortsnära landsbygden även ge ett visst avkall på övriga landsbygdsområden. Detta grundar sig i det faktum att hästnäringen ger möjlighet till diversifiering av jordbruksverksamhet och utveckling av turisminriktad verksamhet. En ökande hästnäring kan alltså i förlängningen bidra till en ökad sysselsättning.

Hästnäringen har inte enbart betydelse för sysselsättningen på landsbygden utan påverkar som tidigare påvisat även vår landskapsbild, då den genom hästarnas bete och produktionen av foder bidrar till att hålla våra marker öppna. Hästens betydelse som landskapsvårdare är dock begränsad då hästen alltså främst förekommer i tätortsnära områden och i populära "hästregioner". Så att jämföra hästens betydelse som landskapsvårdare med den påverkan nötkreaturen hade på landskapet förr är därför svårt. Däremot skulle man i framtiden mer medvetet kunna nyttja det stigande antalet hästar i landskapsvårdande syften, för att bevara känsliga miljöer som utan denna typ av hävd riskerar att försvinna. Att hålla dessa marker öppna genom att låta dem betas med häst kan idag även ge bidrag i form av miljöstöd.

Med tanke på hästnäringens direkta och indirekta omsättning är den en mångmiljardindustri. Betraktar man sedan dess påverkan på landsbygdens både sociala, ekologiska och ekonomiska utveckling borde hästnäringen enligt mitt tycke likt jordbruket lyftas till ytan som en näring med stark påverkan på utvecklingen av främst den tätortsnära landsbygden.

Även om hästnäringen växer och får en allt större betydelse så är jordbruksproduktionen fortfarande, och kommer troligen även i framtiden vara den största näringen på landsbygden. Därför tror jag också att det är viktigt att hitta ett sätt för dessa näringar att samverka på ett hållbart sätt. Idag förknippas dock en växande hästnäring ofta med konflikter, där konflikten mellan ryttare och jordbrukare är som störst. Då hästnäringen och jordbruksproduktionen utgår från samma typ av miljö och därför kan samverka på ett naturligt sätt, är det framför allt ryttarnas behov av tillgängliga vägar för ridning som man måste hitta en lösning för. Tillgängligheten är nämligen en avgörande faktor såväl för landsbygdens utveckling i stort som för hästnäringens utveckling på landsbygden. Samtidigt är hästnäringen beroende av en fortsatt jordbruksproduktion för att få tillgång till bland annat foder och strö. Med tanke på detta och på hästnäringens betydelse som alternativ inkomstkälla är jordbruksproduktionen och hästnäringen till viss del beroende av varandra för en fortsatt utveckling. För att undvika konflikter mellan dessa två intressen är det viktigt att allt tillgänglighetsarbete sker med hänsyn till markägarna och deras intressen.

När man pratar om tillgänglighet bör man skilja på tillgänglighet till och på landsbygden. Dessa är nämligen två olika saker som kan stå i strid mot varandra, speciellt när man behandlar frågan om ökad tillgänglighet för ryttare. Detta med tanke på att en ökad tillgänglighet till landsbygden oftast innebär en ökad trafikmängd och mer kollektivtrafik, vilket är något som kan skapa barriärer och minska vägarnas tillgänglighet för ryttare.

I och med att allt fler väljer att bosätta sig på landsbygden men arbeta i staden, har nya markanvändningsbehov skapats som ett resultat av de behov som kommer med en ny livsstil. Trenden med att allt fler små jordbruksgårdar tas över och omvandlas till hästgårdar bidrar också till att den tidigare produktionsdominerade markanvändningen har blivit allt mer multifunktionell. Som jag ser det kan det finnas en svaghet i att man idag behandlar landsbygden som en monofunktionell yta i översiktsplaneringen, då man därmed inte ser till de nya behov som kommer med ett mer multifunktionellt nyttjande.

Landsbygden ses allt mer som en resurs för rekreation och turism även i stort och inte bara för hästrelaterade aktiviteter, detta samtidigt som bevarandet av jordbruksmarken är ett nationellt intresse. Då den största delen mark är privatägd kan det vara svårt att hitta mark att planera för att utveckla allmänna intressen.

Markanvändningen styrs enligt Fogelberg (2009) i allt högre grad av behovet av rekreation. Kanske kan detta stämma för den allemansrättsliga marken och den mark som köps upp för rekreation men att detta skulle styra användningen av den privatägda produktionsmarken är som jag ser det inte lika troligt.

Vid hästhållning är man ofta i behov av att kunna träna sina hästar utomhus, vilket betyder att det finns ett behov av tillgänglig mark. Allt oftare har professionella ryttare och kuskar egna anläggningar dit denna träning förläggs, men för de flesta privatryttare och för vissa kommersiella verksamheter som turridning är man i stort behov av allemansrättslig tillgänglig mark eller anlagda ridvägar.

foto: Linda Andersson

Ökad tillgänglighet genom ridstigar

I regioner med hög bördighet gör markens höga värde som jordbruksmark att det kan vara svårt att avvara mark i till exempel rekreationssyfte, då detta minskar markens avkastning. Genom att på samma sätt som man tänker kring beträdor etablera tillfälliga ridstigar i befintliga stråk och naturliga gränser, kan man på ett effektivt sätt öka tillgängligheten med ett så litet intrång som möjligt på produktionsmarken. Att hushålla med jordbruksmarken är som tidigare nämnt ett nationellt intresse. Att utveckla ridstigar som beträdor kan därmed vara ett hållbart alternativ för att öka tillgängligheten. Då detta inte tar någon större mark i anspråk, och enbart är en tillfällig anläggning som vid behov går att återta som produktionsmark.

Hittills har behovet av ridvägar tillgodosetts genom att etablera regionala ridleder som leder genom länen från en punkt till en annan. Dessa är dock anpassade efter hästrelaterad turism snarare än det dagliga lokala behovet. I det dagliga arbetet med hästar finns ett större behov av att kunna ta ut hästen på en kort respektive lång runda som anknyter till den egna anläggningen.

Ridstigarna är ett småskaligt lokalt behov som kan lösa ett storskaligt problem. Det är nämligen inte bara de utbredda jordbruksmarkerna som minskar ryttares tillgänglighet utan även trafiksituationen stänger inne ryttare på ridanläggningarna. Högtrafikerade vägar gör tillsammans med bilisternas okunskap vägarna till en osäker plats för ryttare. Genom att etablera speciella ridvägar kan man öka tillgängligheten och säkerheten för ryttarna samtidigt som det finns möjlighet att kombinera dessa med andra användningsområden för att få ett mer multifunktionellt markutnyttjande. Förutom att fungera som rörelsestråk skulle de likt beträdor även kunna fungera som spridningskorridorer för växter och djur. På detta sätt ökar etableringen av ridstigar den biologiska mångfalden i ett annars ofta storskaligt och hårt rationaliserat jordbrukslandskap. En motivering till ridstråkens etablering på jordbruksmark är just att dessa vid behov ska gå att plöja upp och återföras till produktiv mark. Har man en större målsättning med att öka den biologiska mångfalden bör man dock satsa på mer permanenta stråk då beträdors betydelse för den biologiska mångfalden är beroende av om denna är permanent eller tillfällig.

Ridstigarna kan öka tillgängligheten avsevärt i landskapet, så väl för ryttare som för andra brukargrupper. Knyter man ihop olika målpunkter i landskapet kan ridstråken bli en fungerande länk mellan stad och land. En länk som ökar tillgängligheten och gör det möjligt att komma ut i landskapet för rekreation. Vid anläggande av multifunk-

tionella stråk ska man dock vara medveten om att det finns en risk att det uppstår konflikter. Detta beror ofta på att hästar för vissa kan upplevas som stora och skrämmande djur, samtidigt som de riskerar att trampa sönder underlaget och därmed orsaka osämja.

Genom att utnyttja naturliga kanter och stråk med ingen eller låg produktivitet som rekreativa stråk kan man minska mängden produktiv mark som avsäts från produktion. Därmed har man nyttjat en resurs som redan finns och minskat en källa till konflikt. Ett problem kan dock vara att dessa så kallade naturliga stråk ofta rationaliserats bort till följd av en intensivare jordbruksproduktion, samtidigt som ryttare många gånger inte respekterar vart man får och inte får rida. Denna brist på kunskap eller respekt för allemansrätten och äganderätten har spätt på konflikten mellan ryttare och markägare. För att komma till rätta med detta krävs det att det blir en dialog mellan de olika parterna. Därav är bildandet av ett ridstigssystem en möjlig lösning som ger ryttare tillgång till marken samtidigt som det minskar trampsador i samband med otillåten ridning.

FALLSTUDIE

Från teori till handling

Vellinge ridstigsprojekt

Vellinge ridstigsprojekt är ett exempel på projekt där man utgått från ett behov som man genom lokalt initiativtagande och engagemang jobbar för att hitta en lösning på. Behovet i fråga grundar sig i den i området bristande tillgången på allemansrättslig mark och den höga hästtättheten i kommunen. Projektidén går ut på att möta detta behov genom att skapa trafiksäkra och attraktiva ridstigar för de inhemska och gästande ryttarna.

Vellinge

Vellinge kommun ligger i sydvästligaste Skåne och är en del av det större landskapskaraktärsområdet Söderslätt. Förutom Vellinge omfattar Söderslätt den flacka svagt böljande jordbruksbygden kring Trelleborg, Skurup och Svedala. Samma område utgör idag ett leaderområde som kallas just för Leader Söderslätt. I området finns en av Sveriges bästa åkermarker, vilken har brukats under lång tid och gjort att rationaliseringarna av jordbruket har drivits väldigt långt. Den storskaliga och utbredda jordbruksmarken lämnar därav väldigt lite mark över för allemansrättsligt nyttjande. I Söderslätt uppgår den för allmänheten tillgängliga marken utanför tätort endast till 2% av områdets yta. Detta motsvarar en yta på 0,01 hektar/invånare, vilket kan sättas i förhållande till övriga Skåne där man i genomsnitt har 0,47 hektar/invånare och Sverige i stort med 4,62 hektar/invånare. (Reiter, 2007) I relation till detta har man i Vellinge likt många andra kommuner i Skåne också ett stort antal hästar. Av de ca 280 000 hästar som finns i Sverige finns ca 35-40 000 i Skåne. I Vellinge beräknar man antalet till att överstiga 1100. (Lindeberg, 2006) Räkner man på befolkningsmängden i Vellinge motsvara detta 34 stycken hästar per 1000 invånare, vilket är högre än genomsnittet i Sverige som ligger på 31 hästar per 1000 invånare (Jordbruksverket, 2004).

Området kring Vellinge räknas till vad som kallas tätortsnära landsbygd och hör till de områden i Skåne som idag har ett relativt högt exploateringsstryck. Det ökade trycket på städerna har inneburit en ökad bosättning i det öppna landskapet. (Reiter, 2007)

För att nå en hållbar utveckling i ett landskapsperspektiv, har det satts upp riktlinjer i det Skånska landsbygdsprogrammet för Söderslätt. I enlighet med dessa bör åtgärder som att bevara befintliga stråk och bildandet av nya stråk i odlingslandskapet utformas med hänsyn till behovet av rid- och vandringsleder (Reiter, 2007).

Ridstigsprojekt

Markerade ridvägar är idag i stort sett obefintliga i kommunen, vilket lett till att ryttare som inte begränsar sitt ridande till speciella ridanläggningar är dåligt orienterade om vart och hur de får och inte får rida. Detta har i sin tur bidragit till de rådande konflikterna mellan ryttare och markägare. På grund av bristen på ridvägar tvingas också många ryttare ut på de i regel högtrafikerade bilvägarna, vilket inte kan betraktas som säkert varken för ryttare eller för bilister. (Projektplan, Vellinge ridstigsförening, elekt.)

Ett problem som följer med behovet av ridvägar är hur man planerar för dessa i ett intensivt odlat jordbrukslandskap där hästhållningen och jordbruket kantas av konflikter. I Vellinge kommun har man för att undvika konflikter mellan ryttare och lantbrukare, med stöd genom Leader och i samarbete med den för ändamålet startade ridstigsföreningen, utvecklat en ny modell för att tillmötesgå behovet av ridvägar.

Det hela började dock med att Sveriges lantbruksuniversitet fick ett uppdrag av Vellinge kommun om att ta fram regionala landskapsstrategier, i vilket man jobbade mycket med brukarmedverkan och möjligheten att etablera stråk för tillgänglighet i jordbruksmark. Då det på landsbygden till största del handlar om privatägd mark ansåg man att brukarmedverkan var ett måste för att nå ett långsiktigt hållbart resultat. Syftet med pilotprojektet var att hitta nya hållbara angreppssätt för att behandla bevarande och hållbar markanvändning på en regional nivå. (Larsson et al. 2010) Som ett resultat av studien startades en ryttarförening som skulle diskutera med markägare för att försöka hitta en lösning på behovet av ridstigar. Till en början fungerade detta eftersom ryttarna själva höll ordning på var andra ryttare red vilket gjorde att markägarna öppnade upp tidigare stängda ridmöjligheter. Så småningom rann det dock ut i sanden då ansvaret vilade på en enda person. Några år senare gav man sig dock ikast med ett nytt försök, men denna gång kom initiativet från annat håll.

Vellinge ridstigsförening skapades genom ett initiativ från några lokala ryttare som såg ett behov av fler ridstigar i kommunen. Med stöd genom kommunen startad föreningen sedan Vellinge ridstigsprojekt.

Projektets syfte har varit att genom att skapa ett attraktivt och trafiksäkert ridstigssystem:

- Skapa ett gott samarbetsklimat mellan ryttare och lantbrukare.
- Främja utvecklingen av turismverksamheter med koppling till bl. a. hästnäringen.
- Öka attraktiviteten hos de lokala inackorderingsföretagen.
- Ge unga ryttare kunskap om uteritt och hantering av häst i dess naturliga miljö.
- Skapa förutsättningar för att i framtiden ansluta Vellinge kommun till Skåneleden.

Om projektet faller väl ut är tanken att modellen ska kunna användas på fler platser. (Projektplan, Vellinge ridstigsförening, elekt.)

Fallstudien

Denna fallstudie baseras på intervjuer som hållits med ett antal berörda personer. Utifrån informationen som framkommit har en schemaläggning av genomförandeprocessen gjorts. Därefter följer en utvärdering som även den är baserad på information från intervjuerna. För att på ett tydligt sätt kunna återge den bild intervjuerna skapat har informationen behandlats under olika ämnesområden. Ämnesområdena behandlar de frågor som kommit på tal vid intervjuerna.

De behandlade ämnesområdena är:

- Inställning till projektet
- Process och genomförande
- Konflikter
- Framtida utveckling

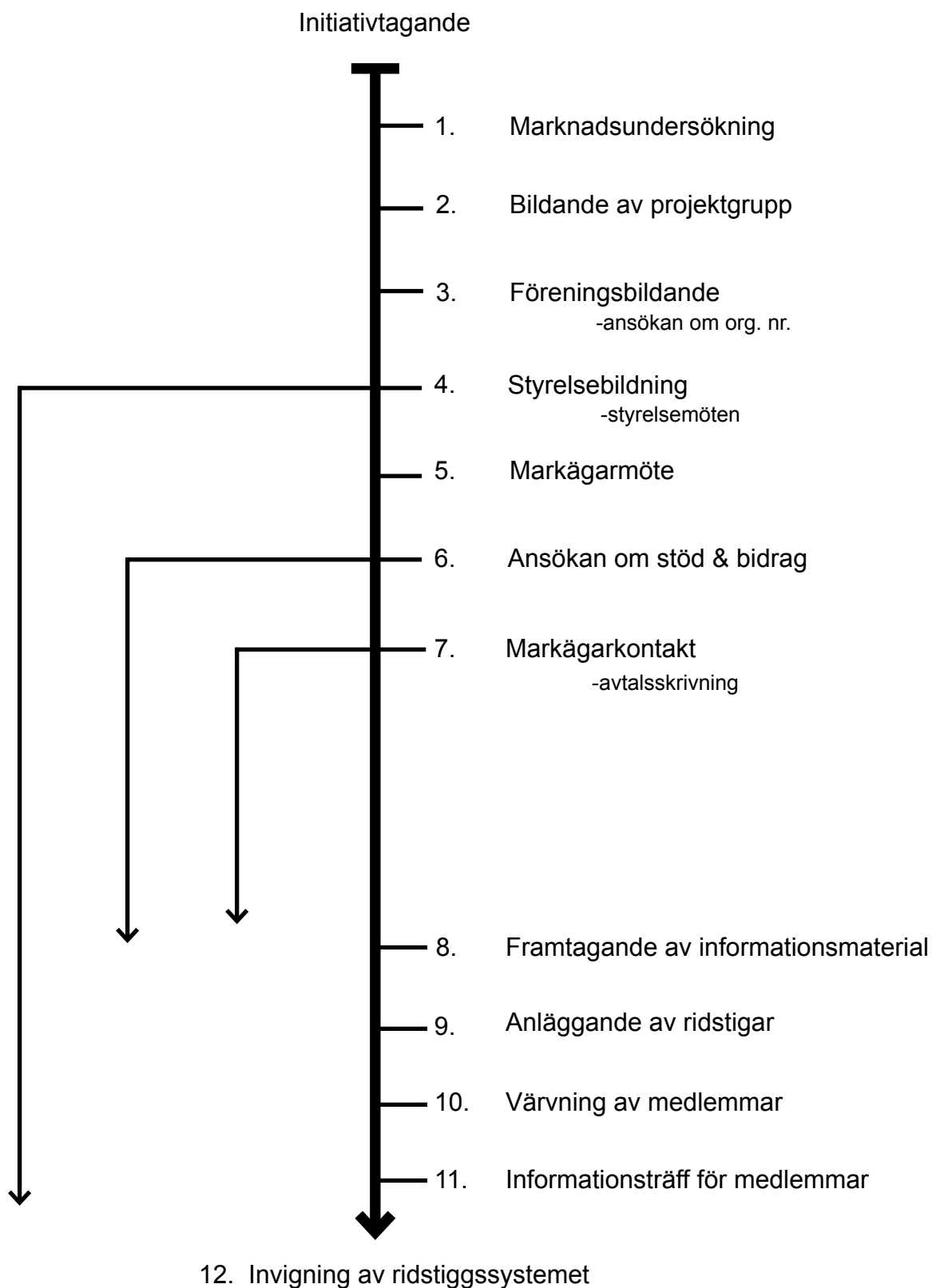

Fig. 3 Schematisk bild av genomförandeprocessen från initiativtagandet t.o.m. invigningen av ridstiggssystemet. Siffrorna visar i vilket steg i processen de olika delarna utförts, medan linjerna till vänster representerar att dessa punkter varit parallellt pågående processer. Bilden är baserad på information från utförda intervjuer.

Genomförandeprocess

Nedan följer en kartläggning av den genomförandeprocess Vellinge ridstigsförening har använt sig av för ridstigsprojektet. Denna kartläggning är baserad på information från intervjuerna och är tänkt att ge en bild av den metod man använt sig av i Vellinge för att skapa ett ridstigssystem i ett annars otillgängligt jordbrukslandskap.

För ytterligare tips och råd för att starta ett liknande projekt har LRF (Lantbrukarnas riksförbund) givit ut en vägledningsbroschyr för skapandet av ridslings- och ridleder som heter *Hästverksamhet på annans mark – en handledning för att skapa ridleder och lokala ridslings- och ridleder*. Denna broschyr går att hitta på LRF:s hemsida www.lrf.se.

1. Marknadsundersökning

Initiativtagarna till projektet gick ut med en inbjudan till ryttare och större hästanläggningar i området att delta i ett informationsmöte. Mötet i fråga var tänkt att ge information om det tilltänkta projektet och undersöka hur intresset såg ut för frågan. Det visade sig under mötet att det fanns många meningsskillnader och initiativtagarna insåg snabbt att det var ett måste att skapa en projektgrupp med människor som kunde samarbeta och hade en liknande vision för projektet.

2. Bildande av projektgrupp

En projektgrupp sattes ihop med människor som var intresserade och som man visste var drivna. Tillsammans startade man sedan upp arbetet genom att undersöka vad som krävs, vilka bidrag och stöd som kunde sökas och hur administrationen och pappersarbetet fungerar för att driva ett sådant projekt. Under detta skede gjordes även en inledande marknadsundersökning av markägarnas intresse.

3. Föreningsbildande

För att kunna söka olika stöd och bidrag för projektet, samt för att kunna teckna avtal med markägare krävs det att en förening bildas. Vellinge ridstigsförening bildades och ansökan om organisationsnummer för föreningen gjordes hos Skatteverket.

4. Styrelsebildning

Projektgruppen tog efterhand kontakt med fler personer som var intresserade av att delta i projektet, med förfrågan om att vara med i bildandet av ridstigsföreningens styrelse. I samma veva gick man från projektgruppen även ut till personer man ansåg var lämpade med en förfrågan om att bli områdesansvariga. Tillsammans bildade man en styrelsegrupp vars uppgift är att hålla i och driva projektet.

Områdesansvarig

I Vellinge ridstigsförening har man delat in arbetsområdet för bildandet av ridstigar i sex olika områden eller distrikt och utsett en områdesansvarig för varje område. Den områdesansvarige har som uppgift att sköta kontakten med markägare i respektive område och fungera som kontaktlänk mellan markägare och ridstigsföreningen. De områdesansvariga i Vellinge sitter idag även med i styrelsen. Genom att använda sig av detta system, fördelas arbetsmängden på ett antal personer och de berörda markägarna har kontakt med någon i sitt eget närområde.

Styrelsemöten

Kontinuerligt under processens gång har styrelsemöten hållits där viktiga beslut tagits med avsikt att driva projektet framåt.

5. Markägarmöte

För att starta upp en dialog med markägarna i området bjöd man in dessa till ett informationsmöte. Detta möte skulle förutom att öppna upp för en dialog, även informera och skapa ett intresse hos markägarna att delta i projektet.

6. Ansökan om stöd och bidrag

För att få medel till att genomföra projektet har ridstigsföreningen sökt stöd genom Leader. Det har varit en lång process men när stödet slutligen beviljas kommer det att täcka material och en del av anläggningskostnaderna. De största delarna av anläggningskostnaderna kommer att täckas av ett annat EU-stöd som kallas Miljöinvesteringar för tillgänglighet i jordbrukslandskapet. Förutom de två EU-stöden har man också sökt och fått beviljat ett så kallat föreningsbidrag från Vellinge kommun. Detta bidrag kommer att gå till de markägarersättningar som ska betalas ut till markägare som avsätter mark. Utöver dessa ekonomiska stöd har föreningen även lyckats få en del sponsring i form av ideella arbetsinsatser.

7. Markägarkontakt & Avtalsskrivning

Markägarkontakten har skötts av den områdesansvarige för det aktuella området. Denna del av processen uppges ha varit tidskrävande. Markägaren måste få tid på sig att fatta ett beslut om denne vill ingå i ett avtal och avsätta mark. Därefter ska olika inmätningar ske och eventuella administrativa frågor redas ut. När markägaren och ridstigsföreningen kommit till en överenskommelse har ett nyttjanderättsavtal skrivits.

En mall för nyttjanderättsavtal avseende ridleder och ridslings- och ridleder har tagits fram i samarbete med LRF och går att hitta på deras hemsida

8. Framtagande av informationsmaterial

För att undvika ytterligare konflikter på grund av felridning består en del av projektet i att undervisa ryttarna i allemansrätten och ridande på annans mark. Den största delen har bestått av att ta fram undervisningsmaterial till detta, men även informationsmaterial till marknadsföring av ridstigsföreningen har tagits fram i syftet att värva medlemmar. Utbildningsmaterialet har även det tagits fram i samarbete med en kontaktperson på LRF och är tänkt att kunna användas även i andra ridstigsprojekt.

9. Anläggning och skyltning

Anläggningsarbetet har till störst del bestått av punktinsatser. Det har till exempel varit insatser som att stamma upp vegetation invid ridstigarna, så in gräs som underlag och att bygga lämpliga övergångar över svåra passager som till exempel vattendrag. Även skyltar för information och vägvisning hade vid tiden för intervjun beställts för att sättas upp ut efter sträckan.

10. Värvning av medlemmar

För att få nyttja ridstigssystemet måste man som ryttare ha tecknat medlemskap i Vellinge ridstigsförening. Medlemskapet är individuellt och tecknas till en årskostnad av 300 kr. Som medlem är du skyldig att känna till de regler som råder för ridstigssystemet och vara väl insatt i allemansrättens regler. För att värva medlemmar till ridstigsföreningen har informationsblad skickats ut till

större hästanläggningar i kommunen samt satts upp på allmänna platser. Genom ridstigsföreningens hemsida kan intresserade lämna en intresseanmälan för att bli medlem i föreningen.

Medlemsbevis

En plastficka med medlemsbevis skall bäras synligt på ryttarens arm vid användande av slingorna för att kunna styrka sitt medlemskap i ridstigsföreningen. Medlemskapet visar också att ryttaren i fråga deltagit i undervisningen om allemansrätt och för slingorna gällande ridföreskrifter (se nedan).

11. Informationsträff för medlemmar

När föreningen samlat på sig ett antal medlemmar startade de planerade utbildningsträffarna, där föreningen informerar och utbildar i vilka regler som gäller för ridstigssystemet och hur och var man får och inte får rida. Dessa utbildningar kommer både ske ute på större hästanläggningar samt i föreningens samlingslokal varefter man får nya medlemmar.

12. Invigning

Invigningen av ridstigssystemet skedde den 2 maj 2010 i samband med ett minde event då en kommunrepresentant höll ett invigningstal och klippte invigningsbandet. Därefter tog ett antal ryttare en permiärritt utefter de nya ridstigarna.

--- Vellinge kommun
— Ridstigsområde

Fig. 4 Karta över vilket område man jobbar med att anlägga ridstigar i dagsläget. Hämtad från <http://vellinge-ridstig.se>

Inställning till projektet

Positivt om ridstigsprojektet

Förbättrad kommunikation

I regel så verkar det finnas en samsyn hos informanterna kring hur ridstigsprojektet kan ge en positiv inverkan på bygden. Både intervjuade styrelsemedlemmar och markägarna nämner en förbättrad kommunikation mellan ryttare och markägare som ett väntat positivt resultat av projektet. Det finns en uttalad förhoppning om att man genom projektet ska skapa en dialog och därigenom komma närmare varandra.

Ökar kontrollen och förebygger konflikter

Något som framför allt markägarna framhöll som positivt med ridstigsprojektet var det faktum att anläggandet av speciella ridstigar ger en bättre kontroll över vart ryttare rider. På detta vis hoppas man att ridstigarna ska förebygga de konflikter som förekommer på grund av att ryttare rider på fel ställen. En av markägarna framhåller vid intervjun att ridstigsprojektet på detta sätt tar tag i och kommer med en lösning på en gammal konflikt mellan ryttare och markägare, vilket informanten i fråga upplever som mycket positivt.

Egenintresset driver

En anledning till en positiv inställning till projektet kan i vissa fall handla om att det finns ett underliggande egenintresse för anläggandet. Det kan vara företagare som bedriver en verksamhet (inom till exempel hästnäringen eller landsbygdsturism) som främjas av ridstigen, men det kan också vara så att personen i fråga själv rider eller hyser inackorderingar som har nytta av ridstigarna.

Större säkerhet

För hästägare och ryttare handlar ridstigsprojektet förutom om det tidigare nämnda, till stor del om att förbättra säkerheten. Då Vellinge idag är en hästtät kommun, samtidigt som det råder stor brist på ridstigar tvingas många ryttare ut på ofta högratifierade vägar. Bra och trygga ridstigar främjar både kommersiella hästverksamheter och privatryttare. En av markägarna nämner även han i en intervju den ökade säkerheten för både ryttare och bilister som ett positivt resultat av ridstigsprojektet.

Ökad kunskap

Genom den utbildning som ridstigsföreningen kommer att hålla med sina medlemmar hoppas ridstigsföreningen kunna öka kunskapen hos ryttarna angående hur och vart man får rida.

Attraktivare område

En fördel som en av styrelsemedlemmarna och föreningens kommunkontakt nämner och som man även skrivit med som ett av projektets syften i föreningens

projektplan, är den förväntade ökande attraktiviteten hos området. Den stora efterfrågan på hästar och hästgårdar som finns i kommunen gör att en ökad tillgång på ridstigar tros öka områdets attraktivitet ytterligare. Detta är något som hela kommunen kan dra nytta av då Vellinge jobbat för att marknadsföra sig som en hästkommun.

Metoden en banbrytande modell

Under två av intervjuerna uttrycker en markägare och föreningens kommunkontakt att genomförandemodellen är en anledning till den positiva inställning de fått till projektet. Det faktum att det är de som har behovet som lägger ner arbetet tros kunna få brukarna att bli mer rädd om det de skapat. Eftersom att man i ridstigsprojektet använder sig av en ny modell för att skapa ridstigar i jordbrukslandskapet hoppas man, vilket också verksamhetsledaren på Leader Söderslätt nämner, att projektet ska kunna användas som modell för anläggande av ridstigar även på andra ställen.

Negativt om ridstigsprojektet

Negativ inställning

Genom intervjuerna har det framgått att det är långt ifrån alla som är positivt inställda till att upplåta mark för bildandet av ridstig. En av markägarna vittnar till exempel om hur denne fått bearbeta arrendatorn av marken för att få denne att förstå det som informanten i fråga ansåg var det positiva med det hela. Arrendatorns första kommentar skulle enligt informanten ha varit något i stil med "Det är hästägare som styr villkoren i lantbruket". Något som tyder på ett visst missnöje från arrendatorns sida. Flera andra informanter bekräftar också att en vanlig anledning till en negativ inställning, är att markägare ofta har tidigare erfarenheter av ryttare som olovligt ridit på deras marker och eller har haft ett allmänt tråkigt bemötande gentemot dem. En informant från Vellinge kommun tror att det finns mycket förtroende som måste byggas upp hos markägarna och att ridstigsprojektet kan vara ett sätt att göra det på.

Ej sammanhängande slingor

Att vissa markägare sagt nej till projektet har gjort att man i ridstigsföreningen stött på hinder med att binda ihop de olika stigarna till sammanhängande slingor. I dagsläget är det på många ställen ridslingorna består av enskilda ridstigar med anslutande tillfartsvägar. En styrelsemedlem och en markägare berättar att det inte enbart är negativa markägare som kan sätta käppar i hjulen. Under projektets gång har ridstigsföreningen även haft problem med att Länsstyrelsen satt sig emot dragningen av en slinga i närheten av ett naturreservat.

Brist på visat intresse

Något som en av informanterna från ridstigsföreningen tycker har varit tråkigt är det bristfälligt visade intresset från de större hästnäringarna i området. Samma informant säger samtidigt att detta troligtvis beror på att

man använder sig av ridhus på ett annat sätt och därför inte prioriterar ridstigar i samma utsträckning. Informanten tror trots detta att ett ridstigsystem hade kommit även dessa ryttare till gagn och hade därför hoppats att de skulle ha tagit större intresse.

Hört från andra

När det gäller synpunkter som de intervjuade markägarna hört från andra markägare så uppger de att det är ungefär 50/50 som är positiva och negativa. De som är negativa är oftast de som bestämt sig redan innan att de inte vill ha några hästar på sin mark. En av informanterna har en känsla av att det kan vara en generationsfråga, där den äldre generationen oftare har en negativ inställning på grund av tidigare konflikter med ryttare som ridit sönder deras mark. De som är positiva resonerar i regel så att nu blir det ordning och reda, nu vet man vart folk rider.

Process och genomförande

Tidskrävande

Inställningen till projektet är hos ridstigsföreningen helt klart positiv, men tre av styrelsemedlemmarna uppger vid intervju även att det är väldigt mycket jobb med att driva ett sådant här projekt. Det upplevs som det har varit många möten och mycket pappersarbete som tagit tid. En av informanterna är samtidigt medveten om att allt har sin tid och tycker att de lyckats processa relativt snabbt trots allt.

Informationsmöte

En av de första stegen som togs i projektet var att ridstigsföreningen kallade till ett informationsmöte för markägare. En av styrelsemedlemmarna berättar att hon trodde att det under detta möte skulle komma upp stora konflikter, men att det var förvånansvärt mycket positiva röster. En förklaring till detta tror hon kan vara att det var just de som tyckte att projektet lät intressant som valde att komma.

Taktik

Som taktik har ridstigsföreningen valt att inte gå på markägare som de vet varit negativt inställda till projektet. Detta har man gjort med förhoppning om att få med markägare som är positivt inställda. Om de som tycker att projektet är bra pratar gott om projektet kan man förhoppningsvis få med sig även dem som varit negativa eller osäkra efter hand när de ser att det fungerar, uppger styrelsemedlemmen.

Markägarkontakt

En av informanterna som är engagerad i genomförandet av projektet, anger att något som visat sig under projektets gång, är att ju mer tid och arbete som läggs ner på markägarkontakter ju mer ridstigar blir det. När avtalet väl är undertecknat går resterande arbete relativt snabbt.

Den viktigaste delen av processen och som man bör lägga mest tid på är därför enligt denne markägarkontakten.

Finansiering

För att finansiera projektet har ridstigsföreningen ansökt om stöd genom Leader, något man från ridstigsföreningen uppger till viss del har varit en förutsättning för att kunna driva projektet. Förutom stödet från Leader har man också lyckats få lite olika stöd och bidrag, bland annat från Vellinge kommun. Olika stöd har eller ska finansiera olika delar i projektet. Leaderstödet är tänkt att gå framförallt till material och i viss mån till anläggande. För anläggningsarbetet har man också sökt ett annat EU-stöd som heter Miljöinvesteringar för tillgänglighet i jordbrukslandskapet. Till markägarersättningarna har man istället sökt ett föreningsbidrag genom kommunen och till underhåll av slingorna ska medlemsavgiften gå.

Leader

Inställningen till Leader och till möjligheten att få ekonomiskt stöd för att starta projekt genom lokalt initiativtagande, är hos de tillfrågade i regel positiv. Eftersom projektet är beroende av ekonomiska medel så anses Leader ha en betydande roll för genomförandet av projektet. Fördelen som en av informanterna från ridstigsföreningen ser det är också att man genom Leader tillåter folk att bli kreativa och att det skapas nätverk.

Ansökningsprocessen för leaderstödet har genom intervjuerna dock visat sig, kunna upplevas som ganska komplicerad. Den är tung byråkratiskt, och om man inte har någon tidigare erfarenhet av denna typ av pappersarbete är det ganska svårt. Det har också upplevs som att det har tagit väldigt lång tid innan man får något besked på om ansökan blivit beviljad. Något som uttrycks under en av intervjuerna av en av styrelsemedlemmarna är en önskan om att det skulle ha funnits tydligare instruktioner från Leader angående ansökningsprocessen.

Kommunens roll

Eftersom projektet emellanåt varit tungrott anser några av informanterna (både styrelsemedlemmar och markägare) att det har betytt mycket att det funnits en kontaktperson från kommunen som har varit engagerad och kunnat hjälpa till med kontakter och dylikt.

Det är Andreas Frostensson, miljöinspektör i Vellinge kommun som varit aktiv och både fungerat som föreningens bollplank och som kontaktperson. Han uppger i intervjun att han varit i kontakt med olika avdelningar för att få hjälp med olika frågor. Det är framför allt avdelningen för turism och näringsliv i Vellinge kommun som varit involverade. Även översiktsplanarkitekten är involverad och kollar så att inte dragningen av ridstigar kolliderar med några andra intressen i översiktsplanen. Kommunens inställning är enligt informanten väldigt positiv och med tanke på att man både bidragit med ekonomiska medel och med arbetskraft så anser han att de har tagit projektet på allvar.

Underifrånperspektiv

En informant från ridstigsföreningen tror att en vanlig uppfattning hos folk är att man tycker att det är kommunen som ska driva sådana här projekt. Majoriteten av de intervjuade personerna har dock uppfattningen att det är bra att initiativet kommer nerifrån, eftersom det bland annat är där kunskapen om de lokala förutsättningarna finns. Man tror även att markägarna hade varit mer negativa om de kommit direkt från kommunen eftersom de då känt att det blivit mer av ett tvång. Samtidigt anser två av styrelsemedlemmarna att det kan vara bra att ha kommunen i ryggen för att visa att projektet är seriöst. Det finns också en uppfattning om att det finns ett syfte med att det är de som har vinning av ridstigarna som jobbar för att driva igenom frågan. En av de intervjuade markägarna uppger att han tror att folk likt han själv tycker att det är roligare att engagera sig när projektet är lokalt förankrat.

”Om man vill utveckla är det viktigt med engagemang” säger Rigmor Sylvén, verksamhetsledare för Leader Söderslätt i en intervju. Rigmor menar att för att få en positiv utveckling är det nödvändigt att människor tar sitt liv i sina egna händer.

När man jobbar med ett underifrånperspektiv är det lättare att känna att man kan påverka och känna sig delaktig, vilket ofta ger ett bättre resultat och utveckling. Markägarna får i projektet en möjlighet att ta en aktiv del i planeringen av ridstigarna då markägaren och ridstigsföreningen tillsammans diskuterar den bästa lösningen av dess dragning i landskapet.

Ersättningens betydelse

I en intervju påtalar en av markägarna att det med tanke på den utbredda jordbruksmarken och det växande antalet kommersiella hästverksamheter i trakten är rimligt att ersätta markägaren för att få rida på dennes mark. Ersättningen ses av två av de intervjuade markägarna som en förutsättning för att ens diskutera frågan. Då den erbjudna ersättningen till markägaren inte är högre än arrendeersättning uppger några att det kan finnas ett problem i detta. Ett problem som bottnar i att markägare som inte har något egenintresse i att upplåta marken för ridning hålls tillbaka på grund av att man upplever det extra pappersarbetet som en upplåtelse av marken kan innebära som onödigt extra arbete. Upplåter man som markägare en del av marken till ridning måste man för att få EU-stöd söka om detta, samtidigt som man får fler avtal att behandla. Det blir ett merarbete som gör att ett upplåtande inte blir intressant. Detta tror en av markägaren eventuellt skulle kunna lösas genom att erbjuda en något högre ersättning som gör att det blir värt besväret.

Som det är nu går förlusten och ersättningen jämt ut, det ligger alltså ingen vinst i det hela. Antingen får man pengarna från arrendet eller från skörden eller också från ridstigsföreningen. Ersättningen blir alltså inte den avgörande faktorn. Men utan ersättningen uppger två av markägarna att en avtalskrivning inte ens kommit på tal. Även om förlusten vid utebliven ersättning inte är så stor så anser de två informanterna att ingen ska bygga sin egen verksamhet på nyttjandet av någon annans mark.

foto: Linda Andersson

Konflikter

Många av informanterna bekräftar under intervjuerna att det förekommit konflikter under projektets gång. Ofta har det handlat om konflikter mellan markägare och ridstigsföreningen. Det har till exempel varit markägare som inte velat gå med, men även grannar till markägare som skrivit avtal. Många är rädda att om grannen skriver på så kommer det att finnas ryttare som rider även på deras marker. Detta är dock något som man från ridstigsföreningens håll tror sig kunna undvika genom tydlig skyltning och information om vart och hur man får rida.

Konflikten mellan ryttare och markägare är en gammal konflikt som förutom den höga hästätheten och bristen på allemansrättslig mark ofta uppges handla om okunskap hos ryttare. Många ryttare vet inte vart och hur man får rida, vilket är något som man från ridstigsföreningens håll vill råda bot på genom att utbilda sina medlemmar i allemansrätten och ridning i jordbruksbygd.

För att man ska kunna undvika konflikter uppger en av informanterna från ridstigsföreningen att det är viktigt att markägarna förstår att föreningen är seriös i sitt projekt, och att man har ett genomarbetat koncept med tydlig information. Hon tror även att de privata besöken hos markägarna kan utgöra en viktig del i det hela.

Framtida utveckling

Den utveckling ridstigsföreningen hoppas på med projektet motsvarar till mångt och mycket de mål man satt upp. Informanterna från styrelsen nämner bland annat en förhoppning om en ökad trafiksäkerheten för ryttarna, ett bättre samarbete med markägarna, ett bättre underlag för turistnäringen i området, en ökad kunskap hos ryttare samt en ökad attraktivitet hos området.

Markägarna är mer försiktiga med att uttala sig i frågan och menar på att man får se hur det utvecklar sig, och utvärdera efter man sett hur stort slitaget och belastningen på marken blir. En av markägarna ser dock möjligheten för ridstigsföreningen att bli en kontaktlänk mellan ryttare och markägare. Genom hemsidan kan man bland annat informera ryttarna vart det är okej att rida och vart det inte är okej.

Utbredning

Vad gäller utbredningen så uppger en av styrelsemedlemmarna att målet är att binda ihop så många gårdar som möjligt genom ridstigssystemet. Det skall vara så pass stort att det skall vara attraktivt för alla att vara med i föreningen. På sikt vill man knyta ihop hela kommunen. Idag är E6:an en barriär, men intresset att starta upp ett system på andra sidan finns redan. Förhoppningarna är att man i framtiden ska kunna länka ihop dessa två

system. Kanske kommer man även i framtiden kunna länka ihop med andra ridstigssystem runt om i Skåne.

Fortlevnad

Eftersom kommunen marknadsförs som en hästkommun så ligger det även i deras intresse att ridstigssystemet lever vidare. Därför har man från ridstigsföreningens håll en förhoppning om att kommunen efterhand tar över ansvaret för ridstigssystemet.

Påverkan på verksamhet

En av markägarna nämner att han tror att anläggandet av ridstigssystemet kan utveckla bygden genom ett främjat samarbete mellan olika näringar i området. Som ett exempel så har ett samarbete mellan turridningsföretaget Nässets islandshästar och den ekologiskt inriktade hotell, konferens och gårdsbutiksanläggningen Ängavallen redan startat. Genom detta samarbete vill man kunna erbjuda sina gäster en kombinationsupplevelse med hotell-/konferensvistelse och turridning.

De två informanterna som också driver dessa verksamheter hoppas att bildandet av ridstigar ska påverka den egna verksamheten positivt. Från turridningsföretagets sida ser man det som positivt att kunna erbjuda bra och säkra ridstigar, samtidigt som man tror att de kan förhöja upplevelsen av ritten. Informanten påpekar dock att medlemskapet i ridstigsföreningen i vissa fall kan betyda en merkostnad för större ridverksamheter, detta eftersom avgiften för kommersiellt nyttjande av ridstigarna blir högre än för en privatryttare.

Risker

De eventuella risker som två av markägarna ser med bildandet av ridstigar är att det blir ett överutnyttjande, och att upplåtandet av mark kommer att ställa till det med de olika EU-bidrag som därmed måste sökas om. Ett överutnyttjande av ridstigarna skulle kunna leda till allt för stort slitage och i vissa fall hot mot hemfriden.

Utvecklingsmöjlighet

Eftersom hästnäringen och hästturismen är något som ökar kan man också se en stor potential inom detta. En informant påpekar att han tycker att det är dumt att inte samarbeta då det rent företagsekonomiskt för en lantbrukare finns stora framtida möjligheter att leverera halm och hö samt spannmål till hästägarna. Som han uttrycker det "Vi ska ändå bo tillsammans på landsbygden"

DISKUSSION

Den tätortsnära landsbygden i Vellinge kommun kan med tanke på att det är ett starkt jordbruksdominerat område, dess höga hästtätthet samt höga expansionsstryck ses som ett exempel på landskap där den rådande trenden med en ökande hästnäring påverkar utvecklingen. Vellinge kommun är alltså ett exempel på ett område där man gått från produktion till att allt mer inbegripa rekreation. Som ett resultat av detta och den rådande bristen på allemansrättsligmark (Reiter, 2007) finns det i kommunen ett ökat behov av ridstigar. För att hitta en lösning på detta har man genom ridstigsföreningen utvecklat den ovan utvärderade ridstigsmetoden.

Att hästnäringen har en påverkan på landsbygdsutvecklingen och att tillgänglighet är en avgörande faktor har redan konstaterats. Hur vida ridstigsmetoden är en hållbar modell för att nå ökad tillgänglighet och hur väl den fungerar ur ett kommunalt planeringsperspektiv är frågor som jag avser att behandla i denna diskussion.

Ur ett hållbarhetsperspektiv

Ridstigsmetoden

Något som i de utförda intervjuerna framhävs som ridstigsprojektets styrka är dess genomförandemetod. Att genom lokalt initiativ och engagemang från ridstigsföreningen jobba för en lösning där de berörda markägarna får vara delaktiga i processen kring framtagandet av ridstigarna. Från markägarnas håll har man till exempel upplevt det som positivt att det är ryttarna som tagit kontakt och driver projektet. De tror inte att de hade varit lika positiva om man kommit direkt från kommunen. Från ridstigsföreningens håll så tycker man att det har varit viktigt att skapa en dialog med markägarna. Både markägarna och ridstigsföreningen ser det som positivt att man använt sig av underifrånperspektivet, men man ser det samtidigt som värdefullt att det funnits en kontaktperson från kommunen som gett projektet lite mer tyngd.

Det har visat sig genom utvärderingen att det finns en vilja från kommunen att stötta detta projekt. Från ridstigsföreningens håll finns det en viss förhoppning om att kommunen i framtiden har möjlighet att ta ytterligare ett större intresse i frågan och eventuellt ta en mer drivande roll. Som det ser ut idag så har man dock från kommunens håll utöver det stöd man gett i form av kunskap och ekonomiskt underlag inga planer på att vid behov gå

in och driva ridstigssystemet. Projektets fortlevnad blir därav fortsatt beroende av ett antal eldsjälsars outtröttliga engagemang. Om detta är långsiktigt hållbart är något man kan fråga sig samtidigt som man måste fråga sig vad som skulle hända om kommunen tog över driften. Idag jobbar ridstigsföreningen för att agera medlare mellan markägarna och ryttarna, om kommunen tog över skulle en tredje part som inte har någon koppling till de olika grupperna bli inblandad. Kommunen är dock som utomstående part mer objektiva och kan ur den synpunkten vara en lämplig medlare. Däremot har kommunen inte samma platskännedom som en lokalt förankrad förening. En lokal förening har på ett annat sätt möjligheten att lösa konflikter genom att de har kunskap om lokala behov och eventuella konflikter. Att använda kommunen som medlare går också ifrån Leader och Europeiska landskapskonventionens intentioner då allmänhetens delaktighet minskar.

Jag tror att det är väldigt värdefullt att jobba just utifrån ett lokalt engagemang. Att man går ihop i föreningar för att med gemensamt krafttag lösa ett problem eller hitta en lösning till ett behov. Innevånarna tar som en av informanterna uttryckte det på så vis sitt liv i sina egna händer och påverkar sin egen omgivning. Det är de som bor och lever på en plats som vet vilka behov och vilka förutsättningar som finns. Ridstigsprojektet genomförande går på detta sätt idag helt i linje med rekommendationen om stärkt delaktighet och tillvaratagande av lokal kunskap, som uttrycks i Riksantikvarieämbetets förslag för Sveriges ratificering av Europeiska landskapskonventionen. (RAÄ 2, elekt.) Genomförandet överensstämmer också med Leaders målsättningar om att utifrån lokalt engagemang och kunskap jobba för att utveckla den egna hembygden (Jordbruksverket 3, elekt.) Att utveckla detta ridstigssystem kan också ses som ett sätt att utveckla vardagslandskapet och på så sätt ta hand om Europeiska landskapskonventionens intentioner om att utveckla alla typer av landskap.

Att jobba utifrån ett lokalt engagemang och genom ett underifrånperspektiv är alltså en metod som har visat sig framgångsrikt i ridstigsprojektet. Det anses också vara lösningen på ett behov som kantats av konflikter. En brist eller kanske risk som finns med den använda modellen och ridstigsprojektet är som jag ser det att ridstigarnas fortlevnad är beroende av så mycket. Först och främst är etablerandet av stigarna beroende av markägarens goda vilja, att de är villiga att avvara en bit mark och sedan inte säger upp avtalet. För att kunna betala ut markägarersättningen är projektet också beroende av

det bidrag man får från kommunen. Sist men inte minst så är administrationen kring projektet beroende av ett antal privatpersoners engagemang.

För att få en hållbarhet i längden i denna typ av projekt, tror jag att det krävs en koordinerande instans uppifrån, som i prioriterade frågor går in och stöttar projektet och därigenom säkerställer dess fortlevnad. Denna koordinator legitimerar projektet och går in som en garant för dess fortsatta drift. På så vis ligger inte projektets öde enbart i händerna på ett fåtal eldsjälar.

Leader har en väldigt viktig roll då det gör dessa projekt möjliga genom att bidra med stöd. De har dock ingen inverkan på projektens fortlevnad. Leader skapar möjligheten, sedan måste någon ta över. Att kontakten med kommunen sågs som så positiv i detta projekt kan vara ett tecken på att koordinering uppifrån skulle tas väl emot. Kanske skulle även Leader kunna ta en koordinerande roll över projekten, men då den fysiska planeringen idag ligger på kommunen är det på dem som det rättsmaktiga kravet för landsbygdens planering ligger. Som jag ser det finns det alltså ett behov av att jobba både utifrån ett underifrånperspektiv och från ett ovanifrånperspektiv. Initiativet och engagemanget bör komma från gräsrotsnivå medan kommunen kan möta upp och ta en roll som koordinator som samordnar projektet. Kanske viktigast av allt är kommunens roll som legitimerare som visar att kommunen sett problemet och därigenom bekräftar att behovet finns och att det tas på allvar.

För att kunna få ett långsiktig hållbar utveckling tror jag att det krävs att man jobbar mycket mer med utvecklingsstrategier som utgår från de lokala och regionala behoven och förutsättningarna. Som Antrop (2006) uttrycker det så är strategierna för att nå en hållbar utveckling beroende av de lokala förhållandena. Leader är ett exempel där man har just denna utgångspunkt. Inom Leader jobbar man dock enbart med ett underifrånperspektiv. Jag tror därför att man måste förankra Leader bättre i kommunernas planeringsarbete. Genom att samarbeta med Leader om vilka utvecklingsstrategier som ska prioriteras i den gällande regionen skulle kommunen lättare kunna främja den utveckling man vill se. Ett samarbete Leader och kommunerna emellan kan göra att man från kommunalt planeringshåll också kan styra vilka projekt som får stöd. För att ytterligare främja den utveckling man vill se på landsbygden skulle man också kunna gå ut med förfrågningar och erbjuda ersättningar för att driva speciella projekt. En speciell leadergrupp på kommunen som sköter samarbetet skulle kunna ta rollen som koordinator för de pågående leaderprojekten.

Tillgänglighet

Ridstigarna syftar till att öka tillgängligheten för lokala

och gästande ryttare i Vellinge. En tillgänglig landsbygd är dock inte enbart av intresse för ryttarna. I och med att ridstigsföreningen tecknar nyttjanderättsavtal med markägaren räknas dock inte ridstigarna som allemansrättslig mark utan som en anläggning. Det är således nyttjanderätten som går före allemansrätten, vilket betyder att endast de som tecknat medlemskap har förutom markägaren rätten att nyttja stigarna. Ridstigarna ökar således inte den allemansrättsliga marken och de är heller inte anlagda för att aktivt främja ett multifunktionellt nyttjande. Ridstigsföreningen i Vellinge stänger dock inte ute andra brukare, men kräver att hundar hålls kopplade. Därav kan ridstigarna indirekt öka tillgängligheten även för andra användare.

När man jobbar på det sätt som man gjort i Vellinge och anlägger ridstigar på jordbruksmark och endast har ett nyttjanderättsavtal att förlita sig på, kan det som jag ser det finnas vissa svårigheter att få kontinuitet i ridstigarnas varande. Då det inte finns några garantier för att ridstigarna kommer att få finnas kvar, är det svårt att anlägga dessa med ett för ridning hållbart underlag. Systemets hållbarhet förutsätter därför att nyttjanderättsavtalen förlängs och att trycket från ridningen inte blir för högt. Då man som medlem i ridstigsföreningen betalar för att kunna nyttja ridstigssystemet kan man dock lätt få en situation där medlemmarna börjar ställa krav på ridstigarnas kvalitet och status. Med tanke på att ridstigssystemet består av sträckor med olika markägare kan föreningen inte garantera ridstigssystemets dragning och därav endast i viss mån dess kvalitet. Det kan också finnas ett problem i att ryttare i de fall där de betalar för nyttjandet av ett ridstigssystem anser att de har ensamrätt till slingorna, och därmed har låg tolerans för andra ej betalande brukargrupper. Detta kan som jag ser det lätt lägga grund för kommande konflikter.

Vellinge ridstigsförening tecknar inget avtal för de enskilda vägar som ingår i slingorna då dessa redan omfattas av allemansrätten och därmed möjliggör ridning. Då allemansrätten endast gäller under förutsättning att nyttjandet inte orsakar skada (Bengtsson, 2004), finns det en risk att ridstigsföreningen vid skada orsakad av ett för högt användandetryck hålls ansvarig som kanalisatör för de skador som uppstått (Åslund, 2008). Vid ett väntat intensivt nyttjande kan det kanske därför vara en bra idé att teckna nyttjanderätt för hela slingan. Samtidigt kan det med tanke på att nyttjanderätten går före allemansrätten finnas ett problem med detta då man genom nyttjanderätten avtar mark från allemansrättsligt nyttjande vilket kan minska tillgängligheten för andra brukare.

För att öka tillgängligheten var ett av syftena med ridstigsprojektet att skapa ett trafiksäkert ridstigssystem. Det kan kanske upplevas som konstigt att en starkt säkerhet ska behövas då antalet hästrelaterade trafikolyckor (Elgåker, Pinzke, 2008) inte upplevs som så högt i relation till antalet övriga trafikolyckor per år, men

skulle man istället räkna antalet tillbud så hade antalet varit betydligt högre. Som Persson (2003) uttrycker det så gör den höga trafiken det osäkert för ryttare att rida efter vägen. Detta minskar i sin tur tillgängligheten då ryttare som en följd av den höga risken för olyckor undviker att rida efter vägarna. Som tidigare nämnt så är tillgänglighet till landsbygden och tillgänglighet på landsbygden två olika saker som kan konkurrerar med varandra. En ökad tillgänglighet till landsbygden innebär ofta ökad kollektivtrafik samt större och fler vägar. Eftersom en ökad trafikmängd ofta innebär minskad tillgänglighet för ryttare är en ökad tillgänglighet till landsbygden inte alltid till det bättre. Dessa två frågor måste därför enligt mitt tycke samspela för att det ena inte ska ta ut det andra. Vill man öka tillgängligheten är det därför en nödvändighet att man i framtiden räknar med ridningen och andra icke bilburna färdssätt i planeringen redan från början.

Det finns som jag ser det ett problem med att kommuner idag marknadsför sig som hästvänliga kommuner, om det inte finns tillgänglig mark att rida på. Inflyttande hästägare riskerar då att späda på konflikterna med jordbrukare på grund av otillåten ridning. Marknadsför man kommunen som hästkommun anser jag att man måste se till att förutsättningarna för en ökad hästhållning finns. Detta kräver att det läggs större fokus på att planera för hästnäringen, vilket i sin tur skapar ett behov av att frågan behandlas i samhällsplaneringen.

Intressekonflikter

Från litteraturstudierna och fallstudien har det framkommit att det är vanligt med konflikter mellan hästägare och markägare och att det är viktigt att skapa en dialog med berörda markägare vid arbete för att utveckla rekreation på privatägd mark (Stenqvist, 2009). Genom att arbeta på det sättet man gjort i Vellinge, får man ett stärkt deltagande och man skapar en dialog som gör det lättare att få de inblandade på banan.

Då den största delen av marken på landsbygden består av privatägd mark är brukarmedverkan en nödvändighet för att kunna öka tillgängligheten och därmed främja hästnäringens och landsbygdens utveckling. Att skapa en dialog är också ett sätt att undvika de konflikter som annars ofta uppstår mellan markägare och olika brukargrupper. För att minska de konflikter som allt för ofta finns mellan ryttare och markägare och samtidigt öka tillgängligheten för ryttarna, kan en bra motivering för markägarna att ge ryttare tillträde till markvägar vara att markägarna då vet vart ryttarna rider. Därmed minskar problemet med otillåten och felaktig ridning. Detta är en motivering som använts vid Vellinge ridstigsprojekt och som enligt intervjuer med markägarna har haft stor betydelse. Denna motivering var även ett av huvudargumenten som användes vid arbetet med regionala landskapsstrategier i Vellinge, när man undersökte möjligheterna till att etablera ridstigar. Utöver den anledningen så har den erbjudna ersättningen

framgått i studien av ridstigsprojektet som en förutsättning för markägarens medgivande. Som Larsson et al. (2010) uttrycker det så kan en erbjuden ersättning vara ett sätt att kompensera markägaren för att få tillgång till en del av dennes mark. Även om detta inte alltid visat sig vara den huvudsakliga anledningen till att avsätta mark så har det haft en stor betydelse. Det kan bli speciellt viktigt i de fall markägaren riskerar att förlora inkomst på grund av minskad produktion. Ersättningen bör då rimligtvis likt det man erbjudit i ridstigsprojektet i alla fall motsvara arrendekostnaden för den avsatta marken. Utöver ersättningen så har det visat sig att det varit viljan att få en lösning på den nuvarande konflikten mellan ryttare och markägare som medverkat till markägarens samarbete.

Hållbar utveckling

En av de intervjuade informanterna som bedriver en verksamhet inom ramen för landsbygdsturism uttrycker att han tror att ridstigarna kan främja samarbete mellan olika näringar. I detta fall hade verksamheten i fråga redan påbörjat ett samarbete med en turridningsverksamhet för att erbjuda en kombinerad upplevelse inom landsbygdsturism.

Många referenser tar också upp hästens betydelse för utvecklandet av landsbygdsturism och att en ökad tillgänglighet för ridning därigenom ska främja landsbygdens utveckling. Som tidigare nämnt så menar Hjalanger (1996) att det är tveksamt om landsbygdsturismen bidrar till att på ett hållbart sätt skapa arbetstillfällen då den största delen landsbygdsförankrad turismverksamhet baseras på en vidareutveckling av redan befintlig verksamhet med befintlig arbetskraft. Därmed ställer jag mig också tveksam till hästnäringens betydelse för landsbygdsutvecklingen ur ett landsbygdsturismsperspektiv. Hästnäringen är mer än turism och Bed and Breakfast-verksamhet. Även om ridstigarna lokalt kan ha en stor betydelse för utvecklandet av hästrelaterad landsbygdsturism så tror jag inte ridstigar och ökad tillgänglighet per automatik ökar turismnäringen. Däremot så kan etablerandet av ridstigar ge förutsättningar för övrig hästverksamhet att etablera sig i ett område. Ökad möjlighet att rida ökar områdets attraktivitet som hästområde då det bland annat blir attraktivare för inakorderingsverksamhet. Det är alltså hästverksamhet i övrigt och inte turismverksamheten som troligen skapar det största behovet av ridstigar.

Hållbarhet är ett begrepp som idag ofta används för något att sträva mot vid en framtida utveckling. Det finns mycket generellt använda ordalag om vad hållbar utveckling är och vad man bör jobba för. Som jag upplever det så finns det mycket fakta om landsbygdens utveckling men ingen verkar veta hur man omvandlar denna fakta till praktisk handling. Som Antrop (2006) uttrycker det så refererar hållbarhetstänket inte till ett specifikt landskap och kan

därför vara svårt att applicera i det praktiska arbetet. Att uppnå hållbarhet är inget statistiskt mål utan en process där man jämkar mellan olika intressen (Antrop, 2006). Att som i ridstigsprojektet jobba utifrån ett lokalt engagemang och ett underifrånperspektiv kan ses som en strategi som används för att gå från teori till praktik och därigenom nå vad man tror är en hållbar utveckling.

Ur ett planeringsperspektiv

Samordning och planering

Individualiteten är som regel stark inom hästvärlden. Bristen på ridstigar har till exempel gjort att hästägare ofta löser det egna behovet genom att ha egna överenskommelser med markägare, vilket betyder att man i bästa fall kan täcka det egna behovet av mark. Därav finns det idag en mängd olika lösningar, när det egentligen skulle behövas samordning för att tillgodose ett allmänt behov av i detta fall tillgänglig mark och ridstigar. Precis som att varje cyklist inte kan planera sin egen cykelväg kan inte varje ryttare dra sin egen ridväg. Det finns alltså ett behov att samordna sig och ta gemensamma krafter för att lyfta upp värdet av hästnäringen till ytan. Genom att föra in hästens betydelse i översiktsplaneringen får man en bättre helhet och man ger frågan större tyngd genom att belysa den.

Enligt Reiter (2006) ska de enskildas intressen ställas mot allmänna intressen i den kommunala planläggningen. Det borde alltså ligga i kommunens intresse att försöka tillgodose de allmänna intressena även på landsbygden och införa förslag på åtgärder i den kommunala översiktsplanen. Samtidigt kan det finnas vissa svårigheter med detta då marken till störst del är privatägd i landsbygdsområden och det därav är svårt att reservera mark för allmänna intressen som till exempel rör hästnäringens utveckling.

Det är lätt att tänka att man genom ett tydligare planeringsunderlag kan lösa behovet av tillgänglig mark. I Svala (2006) framhålls att man genom en medveten planering av ridvägar från kommunalt håll kan undvika de konflikter som annars lätt uppstår mellan ryttare och markägare. Det kan som jag ser det finnas ett praktiskt genomförandeproblem med detta, då markerna till störst del är just privatägda och kommunen därav inte kan gå in och planera in ridvägar hur som helst. Eftersom ägandeförhållandena ser ut som de gör på landsbygden krävs det samarbete mellan de olika parterna för att kunna planera in ridvägar. Som tidigare nämnt så tror jag att en lösning hade varit att jobba med ett underifrånperspektiv med lokalt engagemang och koordinering uppifrån. Det kan alltså vara svårt som Stenqvist (2009) säger att avvara mark för ridstigar, då det är mest privatägd mark på landsbygden, men genom att ta upp behovet av ridstigar som ett viktigt utvecklingsområde finns det bättre grund

för att lägga resurser inom detta. Som Pedersen (2004) uttrycker det så är det större chans att det blir genomfört om det blivit behandlat i översiktsplanen än om det inte blivit det. Så att belysa betydelsen av hästnäringen och behovet av ridstigar för landsbygdsutvecklingen kan vara lösningen för att lyfta frågan, och få den att behandlas i översiktsplaneringen. Därefter finns det också större möjlighet att stödja utvecklingsprojekt inom området för hästnäringen.

Utvecklingsplan

Landsbygden behandlas oftast bara generellt i kommunernas översiktsplan (Stenqvist, 2009). För att nå en hållbar utveckling även på landsbygden tror jag att det krävs att denna får en större del i den översiktliga planeringen. Här tror jag att en regional utvecklingsplan skulle kunna spela en betydande roll. En regional plan som är baserad på de lokala förutsättningarna och behoven och som kommunerna skulle kunna använda som styrmedel för landsbygdens behandling i översiktsplanen. Det skånska landsbygdsprogrammet är ett exempel på en regional utvecklingsplan, där man genom en landskapskaraktärsanalys tagit fram riktlinjer för en framtida utveckling (Reiter, 2007). Att formulera regionala och lokala visioner för landskapets utveckling kan vara ett sätt att ta utvecklingsarbetet ett steg längre. Detta går även hand i hand med förslaget om ratificeringen av den Europeiska landskapskonventionens idé om att jobba fram regionala landskapsstrategier, vilka ska tjäna behoven i såväl en regional planering som den kommunala översiktsplaneringen.

Jag tror att det är viktigt att man befäster sådana här frågor i kommunen och inte lägger allt på eldsjälarna då projekten annars lätt faller med deras engagemang. För att man ska kunna samordna över kommunnivå och samarbeta med angränsande kommuner tror jag också att det är viktigt att befästa det på en regional nivå. Genom att upprätta regionala utvecklingsstrategier kan man i den kommunala översiktsplaneringen utgå från en gemensam grund.

Landsbygden som vi ser den i dag är i ständig förändring, det vi upplever är alltså en del av en utvecklingskedja (Antrop, 2006). För att kunna påverka framtidens landsbygd tror jag därför att det likt leadermetoden är viktigt att jobba utifrån en utvecklingsstrategi med riktlinjer för att nå ett för kommunen gemensamt mål. Som ett led i detta så tror jag att det är viktigt att utgå ifrån en landskapskaraktärsanalys samt de behov som finns inom kommunen för att upprätta utvecklingsområden. På detta sätt får man både ett regionalt, kommunalt och genom projekten lokalt perspektiv.

Fortsatta studier

I detta arbete har jag tittat på landsbygdsutvecklingen i stort och hästnäringen specifikt, med vinkling mot det Skånska slättlandskapet. Det jag har upptäckt under arbetets gång är att det inte alltid går att hålla en generell nivå, då landsbygdsutvecklingens påverkan av den ökade hästnäringen är allt för beroende av de lokala förhållandena. Därför tror jag att man genom mer regionalt anknutna studier kan få en något tydligare bild av hur regionen i fråga påverkas av en ökad hästnäring. För att skapa en större tyngd åt utvecklingsarbetet tror jag även att det behövs mer specifika och vetenskapliga studier om hästnäringens påverkan på landsbygdsutvecklingen.

SLUTSATSER

Då fallstudien är förankrad i ett starkt jordbruksdominerat område och det studerade projektet är anpassat efter de lokala förhållandena, så är resultatet från denna inte med säkerhet jämförbart med motsvarande projekt i andra delar av landet där tillgängligheten inte är lika begränsad. Däremot så kan processen kring projektets genomförande vara av intresse även på dessa platser.

Hästnäringen kan ha en betydande påverkan på landsbygdens utveckling, framförallt genom dess påverkan på sysselsättningsgrad och befolkningsmängd, men även till viss del för utvecklandet av turismverksamhet. Tillgängligheten är dock en avgörande faktor för att näringen ska kunna bedrivas på ett hållbart sätt och utvecklas framåt.

Då markägaren har äganderätten till marken och därmed har en nyckelposition till att göra landsbygden mer tillgänglig är det viktigt att man för att lösa eventuella intressekonflikter jobbar med brukarmedverkan och skapar en dialog med markägarna.

Att jobba utifrån ett lokalt engagemang och underifrån-perspektiv har visat sig vara en effektiv metod på landsbygden, då detta gör de boende mer involverade i sin omgivning och man snabbare når ett resultat. Däremot så kan man också se tecken på att det, för att få en långsiktigt hållbar utveckling finns ett behov av kommunal och regional koordinering.

En erbjuden ekonomisk ersättning har visat sig vara en förutsättning för att få kontinuerlig nyttjanderätt av annans mark.

För att lättare kunna behandla denna typ av planeringsfrågor måste landsbygden börja behandlas mer i samhällsplaneringen, och för att nå en önskad och hållbar utveckling är det viktigt att jobba utifrån lokala och regionala utvecklingsstrategier. Strategier som utgår ifrån lokala behov och förutsättningar.

REFERENSER

Otryckta källor

Muntliga källor:

Intervjuer

Appelgren, Mårten. Markägare. Höllviken. 100201
Frostensson, Andreas. Kontaktperson Vellinge kommun, (Telefonintervju), 100210
Kamph, Marie. Styrelsemedlem, (Telefonintervju), 100210
Nordström, Mattias. Kontaktperson Ängavallen (markägare, näringsidkare), 100202
Olsson, Sven-Ingvar. Markägare Höllviken, 100201
Sylvén, Rigmor. Verksamhetsledare Leader Söderslätt, Anderslöv, 100202
von Bodungen, Isabella. Styrelsemedlem, näringsidkare, Höllviken, 100201

Elektroniska källor:

Jordbruksverket

1: Landsbygdsprogrammet, [2010-02-18]
<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/mojligheterpalandsbygden/landsbygdsprogrammet/vadarlandsbygdsprogrammet.4.7a446fa211f3c824a0e8000171998.html>)
2: Leader, [2010-02-18]
<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/mojligheterpalandsbygden/leadersautvecklardudinhembygd/vadarleader/leaderilandsbygdsprogrammet.4.2b43ae8f11f6479737780001013.html>
3: Leaderområde, [2010-02-18]
<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/mojligheterpalandsbygden/leadersautvecklardudinhembygd/kontakttillomraden.4.2b43ae8f11f6479737780001063.html>
<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/mojligheterpalandsbygden/leadersautvecklardudinhembygd/vadarleader/ettleaderomradebildas.4.2b43ae8f11f6479737780001033.html>
4: Hästar och anläggningar med häst 2004 [2010-03-06]
http://www.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/Amnesomraden/Statistik,%20fakta/Husdjur/JO24/JO24SM0501_kommentarer.htm

LRF (Lantbrukarnas riksförbund)

1: http://www.lrf.se/PageFiles/7919/Handledning_ridleder.pdf, [2010-04-12]
2: <http://www.lrf.se/Miljo/Oppna-landskap/Biologisk-mangfald/>, [2010-04-12]

Naturvårdsverket

1: <http://www.naturvardsverket.se/sv/Sveriges-miljomal--for-ett-hallbart-samhalle/Vad-ar-ett-hallbart-samhalle/Hallbar-utveckling/> [2010-04-12]

RAÄ (Riksantikvarieämbetet)

1: Europeiska landskapskonventionen, [2010-02-18]
http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/landskap/europeiska_landskapskonventionen.html
2: Rapport "Förslag till genomförande av den europeiska landskapskonventionen i Sverige –slutredovisning av regeringsuppdrag", [2010-02-18]
http://www.raa.se/publicerat/rapp2008_1.pdf

Regeringen

1: Landsbygdsprogrammet, [2010-02-19]

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/09/99/91/9d31c11f.pdf>

Övrigt

- Den goda jorden, <http://www.dengodajorden.se/>, [2010-04-27]

- Lunds universitet, <http://www.lu.se/om-lunds-universitet/policydokument-och-planer/haallbar-utveckling/definition-av-haallbar-utveckling>, [2010-04-12]

- Vellinge ridstigsförening, www.vellingeridstig.se, [2010-03-20]

- Projektplan, Vellinge ridstigsförening. Tillgänglig genom Leader Söderslätt, Anderslöv. Dnr: 2009:12 För kontaktuppgifter se www.leaderskane.se/soderslatt, [2010-05-20]

Tryckta källor

Antrop, M. (2004) Landscape change and the urbanization process in Europe. *Landscape and urban planning* 67. pp. 9-26.

Antrop, M. (2006) Sustainable landscape: contradiction, fiction or utopia. *Landscape and urban planning* 75. pp. 187-197.

Bailey, A. Williams, N. Palmer, M. Geering, R. (2000) The farmer as service provider: the demand for agricultural commodities and equine services. *Agricultural systems* 66. pp. 191-204.

Bengtsson, B. (2004) *Allemansrätten – vad säger lagen?* Naturvårdsverket. Stockholm. [online]
Tillgänglig på: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-8161-6.pdf> [2010-02-15]

Boverket. (2008) *Landsbygd i förändring*. Karlskrona. ISBN: 978-91-85751-76-1

Busck, A.G. Hidding, M.C. Kristensen, S.B.P. Persson, C. Præstholm, S. (2009) Planning approaches for rural areas: Case studies from Denmark, Sweden and the Netherlands. *Danish journal of geography*. 109(1). pp. 15-32.

Elfman, L., Brännström, J., Smedje, G. (2008) Detection of horse allergen around a stable. *International Archives of Allergy and Immunology*. 145: 269-276.

Elgåker, H. Wilton, B. (2008) Horse farms as a factor for development and innovation in the urban rural fringe with examples from Europe and Northern America. I Tanvig, H.(red.) *Innovation systems and rural development*. pp. 43-55. Forest and landscape working papers. Faculty of life sciences. University of Copenhagen.

Fogelberg, A. (2009) *Rekreation i den stadsnära landsbygden – Förutsättningarna i Öresundsregionens odlingslandskap*. Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten. Alnarp. Sveriges lantbruksuniversitet.

Forsberg, L. (2007) *Att utveckla handlingskraft - Om flickors identitetsskapande processer i stallet*. Luleå. Luleå tekniska högskola. institutionen för pedagogik och lärande. 2007:43

Glesbygdsverket. (2007) *Fakta om Sveriges gles- och landsbygder*. [online] Tillgänglig på <http://www.glesbygdsverket.se/site/default.aspx?id=7789> [2010-05-15]

Glesbygsverket. (2008) *Landsbygdsdefinitioner i Sverige och andra länder*. [online]
Tillgänglig på: <http://www.glesbygdsverket.se/site/WebControls/Upload/Dialogs/Download.aspx?ID=3814> [2010-04-12]

Gyllin, M. Haaland, C. Larsson, A. Petersson, A. (2008) Beträdor och andra grönstråk. *Gröna fakta* 2/2008. Utemiljö & Movium.

Hjalager, A-M. (1996) Agricultural diversification into tourism – Evidence of a European Community development programme. *Tourism management* vol.17. pp. 103-111.

Ilbery, B. W. (1991) Farm diversification as an Adjustment strategy on the urban fringe of the west midlands. *Journal of rural studies* vol.7, no. 3. pp 207-218.

Ivarsson, I. (2008) *Framtidsspaning om hästsektorn*. Jordbruksverket.

- Johansson, D. Andersson, H. Hedberg, A. (2004) *Hästnäringens samhällsekonomiska betydelse i Sverige*. Uppsala. Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för ekonomi.
- Johansson, M. (2001) *Hästen och allemansrätten*. Hästnäringens kvalitets- och miljöråd. [online] Tillgänglig på: <http://www.lrf.se/PageFiles/30119/alleman.pdf> [2010-02-30]
- Jordbruksverket (2004) *Hästar och anläggningar med häst 2004*. JO 24 SM 0501 [online] Tillgänglig på: http://www.sjv.se/webdav/files/SJV/Amnesomraden/Statistik,%20fakta/Husdjur/JO24/JO24SM0501_kommentarer.htm [2010-05-22]
- Larsson, A. Peterson, A. Bjärneborg, E. Haaland, C. Gyllin, M. (2010) *Regional landscape strategies and public participation – implementing the European landscape convention in Sweden*. Department of landscape architecture. Swedish university of agricultural sciences.
- Lindeberg, C. (2006) *Hästar och bebyggelse i Vellinge kommun*. Vellinge. Miljö- och stadsförvaltningen [online] Tillgänglig på: http://www.vellinge.se/Global/Bygga_bo_miljo/Miljo/H%C3%A4star%20och%20bebyggelse.pdf [2010-04-12]
- Myrdal, J. (1997) En agrarhistorisk syntes. I Larsson, B. Morell, M. & Myrdal, J. (red.) *Agrarhistoria*. LTs förlag. Stockholm.
- Pedersen, C. (2004) *Hästar och bebyggelse – Underlag för den fysiska planeringen*. Skåne i utveckling 2004:17. Länsstyrelsen i Skåne län. Malmö.
- Persson, H. (2003) *Planering för tätortsnära ridning – mer än bara ridhus*. Alnarp. Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för jordbrukets biosystem och teknologi.
- Pinzke, S. Elgåker, H. (2008) *Trafiksäkerhet till häst*. Alnarp. Sveriges lantbruksuniversitet.
- Præstholm, S. Pilgaard Kristensen, S. (2007) Farmer as initiators and farmers as attractors for non-gricultural economic activities in peri-urban areas in Denmark. *Danish Journal of Geography* 107(2), pp. 13-27.
- Rantamäki-Lahtinen, L. Vihinen, H. (2004) *The role of equine industries in finnish rural development -rural entrepreneurship and policy perspectives*. Helsingfors. Finland. [online] Tillgänglig på: <http://www.jbt.slu.se/anders.herlin/Horselandscapes/index367-filer/LRLequinenjf.pdf> [2010-04-12]
- Reiter, O. (2006) *Byggande på landsbygden i Skåne – Hot eller möjlighet?* Skåne i utveckling 2006:10. Länsstyrelsen i Skåne län, Malmö
- Reiter, O. (red.) (2007) *Det skånska landsbygdsprogrammet -ett utvecklingsprogram med landskapsperspektiv*. Skåne i utveckling 2007:10. Länsstyrelsen i Skåne län, Malmö.
- Reiter, O. (2009) *Landskapet som mål och medel*. Skåne i utveckling 2009:15. Länsstyrelsen i Skåne län. Kristianstad
- Rumpunen, E. (2009) *Urbaniserad hästhållning – Stadsnära hästgårdar och planering*. Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten. Alnarp. Sveriges lantbruksuniversitet.
- Stenqvist, S. (2009) *Landsbygden i kommunens översiktsplan – en vägledning*. Länsstyrelsen i Skåne län. Kristianstad
- Svala, C. (2002) *Hästen i landskapet*. Institutionen för jordbrukets biosystem och teknologi. Alnarp. Sveriges lantbruksuniversitet.
- Svala, C. (2006) *Hästen i samhället*. Institutionen för jordbrukets biosystem och teknologi. Alnarp. Sveriges lantbruksuniversitet.
- Trost, J. (1997) *Kvalitativa intervjuer*. Lund. Studentlitteratur
- Åslund, Å. (2008) *Allemansrätten och marknyttjande –Studier av ett rättsinstitut*. Linköping. Linköpings universitet. Institutionen för ekonomisk och industriell utveckling.

Bilaga 1

Frågeformulär för intervju

Datum:

Namn:

Ålder:

Kategori:

Generella frågor

1. Vilken är din koppling till Vellinge ridstigsprojekt?

2. Hur kom du först i kontakt med ridstigsprojektet?

3. Vad är din inställning till projektet?

Anser du att det är

A: Positivt/Mycket bra

B: Bra men kunde ha utförts på annat vis

C: Negativt/Gillar det inte

4. Finns det något speciellt du gillar med projektet, isf vad?

5. Är det något du inte gillar med projektet eller dess genomförande, i sådant fall vad?

6. Har du upplevt några konflikter? JA/NEJ

Om Ja, med vem/vilka utspelade sig konflikten?

A: Med ridstigsföreningen

B: Med kommunen

C: Med ryttare

D: Med markägare

E: Med fotgängare

F: Med hundägare

G: Annan... vem?

7. Om du svarade JA på fråga 5, Vad har konflikten handlat om?

8. Hur skulle man ha kunnat undvika den eventuella konflikten?

9. Vilka resultat kan du se att ridstigsprojektet för med sig i längden?

10. Vad skulle du vilja se för framtida utveckling av projektet?

Kategorispecifika frågor

Styrelsemedlemmar:

Vad anser du om Leader och möjligheten att starta projekt genom lokalt initiativtagande?

Har möjligheten att söka stöd genom Leader påverkat projektet, isf hur?

Hur har du upplevt genomförandeprocessen?

Vad tycker du om genomförandemetoden, att utgå från ett lokalt initiativ?

Hur tycker du att projektet påverkats av att initiativet kommer från en ideell förening istället för direktstyrt uppifrån?

Markägare:

Har du slutit avtal med ridstigsföreningen? JA/NEJ

- om Nej, varför inte?

- Planerar du att göra det i framtiden?

- Vad skulle kunna få dig att ändra dig?

- Om JA, vad var de avgörande förutsättningarna för ditt undertecknande av nyttjanderättsavtalet?

Hur mycket påverkade den erbjudna ersättningen ditt beslut?

- hade du gått med om du inte erbjudits någon ersättning?

Hur har du upplevt processen?

Vad tycker du om genomförandemetoden?

Hur påverkar det att initiativet kommer från en ideell förening istället för direktstyrt uppifrån?

Har du hört någon annan synpunkt från andra markägare?

Näringsidkare/Företagare:

På vilket sätt påverkas din/er verksamhet av bildandet av ridstigar?

Vilka fördelar eller nackdelar kan du se?

Leader söderslätt:

Vad tycker du är fördelarna med leadermetoden?

Kan du se några svaga punkter med leadermetoden, vilka?

- hur skulle man kunna göra för att förbättra dessa?

Ser du några risker med detta sätt att arbeta?

Vad är skillnaden med att jobba utifrån ett underifrånperspektiv jämfört med ett ovanifrånperspektiv där projektet styrts direkt från kommunalt håll?

Vilka fördelar kan du se för hästnäringen i Leader?

